

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra Historie

Filip Vrobel

**Správa velkostatku Janovice za první Československé republiky aneb
první československá pozemková reforma**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Obor: Historie

Olomouc

2019

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Správa velkostatku Janovice za první Československé republiky aneb první československá pozemková reforma zpracoval sám s použitím literatury a zdrojů uvedených v závěrečném seznamu.

V Olomouci dne 2. 5. 2019

Filip Vrobel

Na tomto místě bych rád poděkoval prof. PhDr. Janě Burešové, CSc. Za cenné rady, připomínky a odborné vedení práce. Dále bych rád poděkoval všem, kteří mne při psaní této práce podporovali.

Anotace

Tato bakalářská diplomová práce se zabývá průběhem první československé pozemkové reformy na janovickém velkostatku. V úvodu své práce se budu zabývat událostmi vedoucími ke vzniku janovického panství a následně přiblížím jeho vývoj a jednotlivé majitele, přičemž se zaměřím na osobu Františka Maria Harracha, který vlastnil velkostatek v době reformy. Hlavní částí této práce bude chronologické sledování průběhu první československé pozemkové reformy na velkostatek Janovice.

Klíčová slova: Janovice, velkostatek Janovice, první československá pozemková reforma, první Československá republika

Annotation

This thesis deals with the course of the first Czechoslovak land reform at the Janovice estate. At the beginning of my work, I will deal with events leading to the genesis of the Janovice estate and then describe its development and individual owners, focusing on the person of František Maria Harrach who owned the estate at the time of the reform. The main part of this work will be chronological monitoring of the course of the first Czechoslovak land reform on the Janovice estate.

Keywords: Janovice, Janovice estate, the first Czechoslovak land reform, the first Czechoslovak Republic

Obsah

1.	Úvod.....	1
2.	Události vedoucí ke vzniku janovického panství.....	4
2.1.	Prvotní osídlování Rýmařovska	4
2.2.	Období raného středověku	4
2.3.	Vrcholný středověk a zakládání prvních hradů na Rýmařovsku.....	5
2.4.	Období krize v pozdním středověku.....	7
3.	Janovické panství	9
3.1.	Založení panství a období Hoffmanů z Grünbüchlu.....	9
3.2.	Barokní přestavba zámku a období rodu Ditrichsteinů	10
3.3.	Panství v držení rodu Harrachů	10
3.3.1.	Ferdinand Bonaventura Harrach.....	11
3.3.2.	Přestavby vedoucí k nynější podobě zámku	11
3.3.3.	Jan Arnošt Harrach.....	13
3.3.4.	Panství v 19. století.....	14
3.3.5.	Karel Alfréd Harrach.....	15
3.3.6.	František Maria Harrach.....	15
4.	Československá pozemková reforma.....	18
4.1.	Hospodářská situace v Československu na počátku 20. století	18
4.2.	Představy o reformě před jejím uzákoněním.....	20
4.3.	Přijetí zákonů o pozemkové reformě	21
4.4.	Průběh pozemkové reformy	22
4.4.1.	Úřady zajišťující správný průběh reformy	23
4.4.2.	Náhrady za zabavený majetek.....	24
4.5.	Ukončení a výsledky pozemkové reformy	25
4.5.1.	Dopady pozemkové reformy	25
5.	Pozemková reforma na janovickém velkostatku.....	26
5.1.	První kroky reformy	26
5.2.	Zákaz hospodářské činnosti a konfiskace majetků	26
5.3.	Vyjádření nesouhlasu s průběhem pozemkové reformy.....	28
5.4.	Statistika a další odepsání nemovitostí z majetku	29
5.5.	Půda janovického velkostatku k roku 1927	29

5.5.1. Zemědělská a nezemědělská půda.....	30
5.5.2. Hospodářské jednotky náležící k velkostatku	30
5.6. Výměry zkonfiskované půdy	31
5.7. Uvolnění půdy evidenčními listy	31
5.8. Výměry spojené s určením hranic zkonfiskovaných nemovitostí	32
5.9. Výsledky pozemkové reformy na janovickém velkostatku.....	33
6. Závěr.....	34
7. Seznam pramenů a literatury.....	37
7.1. Seznam pramenů	37
7.2. Seznam literatury	37
7.3. Seznam článků	38
8. Resume	39

1. Úvod

Tato bakalářská práce je zaměřena na správu janovického velkostatku během první Československé republiky, a to konkrétně na první československou reformu. Cílem této práce je sledovat průběh první československé pozemkové reformy a její výsledky.

Téma jsem si vybral z důvodu bližšího seznámení s první československou reformou a jejím dopadem na velkostatek Janovice, přičemž bych rád zkoumal její postupný průběh a jednotlivé aspekty. Janovický velkostatek v té době vlastnil hrabě František Maria Harrach, který zároveň vlastnil velkostatek ve Velkém Meziříčí a statky v Rakousku, a to Aschach, Stauff a Seeforst.

Bakalářskou práci budu vypracovávat s použitím fondu Velkostatek Janovice¹, v němž jsou písemnosti z let 1539–1946. Konkrétně využiji prameny spojené s pozemkovou reformou, a to úřední dokumenty z let 1919–1931.

Má práce se bude rozdělena do dvou částí, a to do části teoretické a části praktické. V teoretické části bude nejprve popsána historie vedoucí ke vzniku janovického panství a dále historie panství samotného. U událostí vedoucí ke vzniku janovického panství se budu zprvu zabývat polohou a prvotním osidlováním Rýmařovska, na jehož území janovické panství později vzniklo. Dále přiblížím období středověku na Rýmařovsku společně se vznikem prvních šlechtických hradů, které vedly ke vzniku janovického panství. V další kapitole se budu věnovat historii samotného janovického panství, které bylo založeno v první polovině 16. století Petrem ze Žerotína. Přiblížím zde jeho následující majitele společně s vývojem panství a jeho proměn, které vedly k současné podobě. Zmíním zde jak rod Hoffmanů z Grünbüchlu, tak rod Ditrichsteinů a Harrachů.

Více se zde budu věnovat rodu Harrachů, který panství vlastnil od 18. do 20. století. Přiblížím zde činnost a působení nejvýznamnějších majitelů panství z rodu Harrachů a také přestavbu panství vedoucí k nynější podobě. Nejvíce se zde však budu věnovat osobnosti Františku Maria Harrachovi, který byl majitelem janovického panství od roku 1895, kdy jej zdědil po svém otci až do roku 1937, kdy zemřel. Rád bych přiblížil jeho osobní, rodinný a profesní život společně s jeho působením v Janovicích, kdy se zasloužil o největší rozkvět janovického panství a staral se jak o lesní hospodářství janovických lesů, tak o mnohé změny

---

¹ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Velkostatek Janovice 1539–1946, kart. 712, inv. č. 4007, sig. 4/4.

uvnitř i v blízkém okolí Janovického zámku. Krátce bych chtěl zmínit i jeho vztahy s následníkem Rakousko-Uherského trůnu, a to Františkem Ferdinandem d'Este.

V další kapitole se budu zabývat první československou pozemkovou reformou, kde bych chtěl zprvu přiblížit hospodářskou situaci na počátku 20. století, přičemž se zde budu věnovat členění statků a velkostatků na základě rozlohy. Zmíním zde pracovníky na jednotlivých typech statků, použití zemědělských pomůcek a případných strojů. Následně přiblížím situaci před první československou pozemkovou reformou, kde se budu zabývat představami o její podobě před jejím uzákoněním, přičemž zmíním jednotlivé názory největších politických stran v Československu.

Dále bych chtěl rozebrat jednotlivé zákony, které byly v průběhu pozemkové reformy přijaty a zároveň zmíním úřady, které měly celou reformu organizovat. Následně přiblížím průběh první československé reformy, přičemž zmíním další úřady zajišťující správný průběh reformy. Neopomenu ani náhrady, které byly udělovány za zkonfiskovaný majetek. Kapitulu uzavřu ukončením a výsledky pozemkové reformy společně s pozitivními a negativními dopady.

V praktické části se budu zabývat analýzou a budu pozorovat, jak se jej dotkla první československá pozemková reforma v průběhu první Československé republiky. Co se týče způsobu zpracovávání praktické části, budu ji zpracovávat chronologicky, a to postupně po jednotlivých rocích.

Zprvu se budu zabývat počátky reformy, kdy bych chtěl přiblížit první konfiskace. Chtěl bych zjistit, zda tyto první konfiskace byly pouze z iniciativy Státního pozemkového úřadu, nebo i z řad jednotlivých československých zemědělců.

Dále bych chtěl zjistit, které pozemky a případné nemovitosti byly Františku Harrachovi zkonfiskovány nebo bylo odepřeno jejich využívání. Následně se budu zabývat konkrétními zkonfiskovanými pozemky a nemovitostmi, přičemž bych rád zjistil, o jaké typy či druhy pozemků se jednalo.

Budu sledovat i reakce Janovického velkostatku na reformu, a to případné nesouhlasy nebo problémy spojené s průběhem reformy. Nechci opomenout ani způsob, kterým byla určena a vyměřena půda určená ke konfiskaci společně s finálními výměrami již zkonfiskované půdy. Dále chci sledovat, jakou formou byla uvolňována půda, která byla zkonfiskována a byla v záboru.

V závěru praktické části bych chtěl shrnout výsledky první československé reformy na janovickém velkostatku a přiblížit rozlohu zkonfiskované a vrácené půdy.

Co se týče literatury použité při této bakalářské práci, budu v kapitolách týkající se dějin Rýmařovska a janovického velkostatku čerpat z publikací regionálního typu vážící se k dějinám Rýmařovska a okolí, a to od autora Jiřího Karla. Jiří Karel se zabývá jak staršími, tak novějšími dějinami Rýmařovska a rovněž dějinami spojenými s janovickým velkostatkem a rodem Harrachů. Rovněž využiji publikace od Ladislava Hosáka, který se v nich zabývá staršími dějinami Rýmařovska. Dále využiji články zabývající se regionální tematikou a osobou Františka Maria Harracha.

V kapitolách o pozemkové reformě budu čerpat z prací Kristýny Kaucké, Zdeňka Kárníka, Jana Kuklíka a Jana Voženílka. Využiji také články zabývající se touto tematikou.

Co se týče metody zpracování této bakalářské práce, jedná se o teoretické bádání, při kterém bude provedena detailní analýza dostupných pramenů, jejich následná kritika a práce s dostupnou literaturou. Dále budou synteticky vyhodnoceny veškeré výsledky a závěry, ke kterým během zpracovávání této bakalářské práce dospěji.

2. Události vedoucí ke vzniku janovického panství

2.1. Prvotní osídlování Rýmařovska

Janovický zámek se nachází v oblasti Rýmařovska, které se nachází v jihovýchodní oblasti Hrubého Jeseníku a západní části Nížkého Jeseníku. Nejstarší zmínky o lidské činnosti se podařilo datovat k posledním čtyřem stoletím před počátkem našeho letopočtu, kdy zde na základě terénních geologických průzkumů byly odhaleny v nivě řeky Moravice mezi obcemi Dolní Moravicí a Malou Štáhlí rýžovnické kopečky, jejichž původci byli s největší pravděpodobností keltové, kteří zde hledali zlato. Avšak jediným hmotným dokladem kultury je považován nález laténské bronzové spony u obce Huzová. S výraznějšími důkazy o existenci a působení lidí na Rýmařovsku se setkáváme v 1.–3. století našeho letopočtu, a to nejčastěji v západní části rýmařovské městské aglomerace. Na základě nálezů římských mincí se lze domnívat, že zde byla přítomnost nějakého germánského společenství. S největší pravděpodobností bylo germánské období v Jeseníkách ukončeno vpády Hunů ze střední Asie, a to v době stěhování národů v letech 375–568. Koncem 6. století následoval průnik slovanských kmenových svazů do našich zemí, a to kmene Holasiců, jež pro svůj život využívaly spíše úrodné nížinné oblasti a Rýmařovsko sloužilo pouze jako místo pro občasné a krátkodobé osídlení.²

2.2. Období raného středověku

Kmen Holasiců ke konci 6. a začátkem 7. století je převážně doložen na Krnovsku, Opavsku a Ratibořsku. Dále na části Dolního a Horního Slezska po jižní svahy Jeseníků. Rýmařovsko s Bruntálskem bylo osídleno pouze nepatrně, avšak Holasicové zde pravděpodobně využívali zdroje železa a mědi společně s drahými kovy. Během existence Sámovy říše (623–658), jež pokrývala území Čech, Moravy a severní části Slovenska se nesetkáváme s žádnými informacemi o působení nebo postavení Holasiců. Po smrti Sáma roku 658 a následným zánikem jeho říše přichází až do roku 822 období nedostatku informací, podle kterých nelze zcela jistě určit dění na místě Sámova útvaru. Je však jisté, že se kmen během 9. století stal poplatným sousední mojmírovské Velkomoravské říši, jejíž rozloha není stanovena zcela jistě, avšak pravděpodobně její území dosahovalo svahů Nížkého Jeseníku. Následně se Morava stala součástí českého státu v první polovině 11. století, a to za knížete Oldřicha.³

---

² KAREL, Jiří: *Příběh lesů a lidí Rýmařovska: Dějiny lesů a jejich užívání*. Rýmařov, 2008, s. 21.

³ KAREL, Jiří: *Stará Ves a Žďárský Potok v dějinách Moravy*. Stará Ves: Obecní úřad ve Staré Vsi, 2010, s. 53.

V této době byly postupně vytvořeny hradské okruhy, z níž vznikly tři správní celky. Jedná se o údělná knížectví mladších synů přemyslovského knížete Oldřicha a později vedlejších přemyslovských větví. Hovoříme zde o údělu znojenském, brněnském a olomouckém.⁴ Oblast Rýmařovska, jež byla z větší části dosud neosídlená se stala součástí olomouckého hradského obvodu a provincií olomouckého údělného knížete.⁵

2.3. Vrcholný středověk a zakládání prvních hradů na Rýmařovsku

Jesenicko bylo běžně osidlováno až v 10.–13. století a za nejstarší dosud známé městské sídliště Rýmařovska je považována Huzová, jejíž první zmínka sahá k roku 1131. Ke kolonizaci Jesenicka se podílelo olomoucké biskupství společně s olomouckými údělnými knížaty, moravským markrabětem Jindřichem Vladislavem a ve 13. století Přemyslem Otakarem I. i Přemyslem Otakarem II. V průběhu 12. století po rozpadu údělů vzniká jednotné moravské markrabství a země se rozděluje na kraje, kdy se olomoucký úděl stává krajem Olomouckým s Rýmařovskem jako jeho součástí. Do poloviny 13. století na Rýmařovsku vznikala síť zemědělských osad, avšak řada z nich později zanikla. Následně zde vznikla lánová ves německých kolonistů, kteří se zde zasloužili obnovením i vznikem nových sídel společně s využitím bohatých nerostných zdrojů včetně rozvoje zemědělství i chovu dobytka.⁶ V nynějším centru Rýmařova vzniká přemyslovské správní centrum Hrádek a v letech 1269–1278 bylo německými kolonisty postaveno město Reymarstadt, jež bylo pojmenováno pravděpodobně po svém zakladateli.⁷

Během 13. století na tomto území můžeme pozorovat stavbu prvních sídel šlechty, kdy se zprvu jednalo o hrady jakožto několikastranné věžovité pevnosti a později hrady s palácem, jehož součástí byla obranná věž. Konkrétně jde o hrádek Huzová, jež byl s největší pravděpodobností sídlem biskupských manů de Ausavia a předků pánů ze Sovince. Tento hrad byl postaven nikoliv z kamenných materiálů, ale ze dřeva a hlíny, což mohlo být příčinou jeho existencí po krátkou dobu asi 100 let. Další sídlo pravděpodobně postavili páni z Loučky, jež byli v příbuzenském vztahu s pány ze Sovince. Jednalo se o mladší Pustý zámek, jež se nacházel nad soutokem Tvrdkovského potoka a řeky Huntavy. Tuto pevnost lze datovat nejvýše do druhé

---

⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 32–33.

⁵ KAREL, Jiří: *Stará Ves a Žďárský Potok v dějinách Moravy*. Stará Ves: Obecní úřad ve Staré Vsi, 2010, s. 60.

⁶ KAREL, Jiří: *Příběh lesů a lidí Rýmařovska: Dějiny lesů a jejich užívání*. Rýmařov, 2008, s. 22–25.

⁷ Tamtéž, s. 26.

poloviny 13. století, avšak nedochovaly se o ní žádné písemné zprávy ani původní název. Doba trvání tohoto zámku s největší pravděpodobností také nebyla dlouhá.⁸

Po smrti olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku na našem území rovněž vznikl hrad Strálek, jehož stavitelem byl Beneš ze Štítiny. Jednalo se o typické opevněné sídlo své doby, jež se mělo skládat ze dvou dílů, avšak nebylo dokončeno. Nejstarším důkazem jeho existence je pečeť Beneše ze Štítiny a ze Strálku a za jediný písemný doklad existence hradu je považována listina z Archivu koruny české, která prokazuje vlastnictví Strálku Valečovskými z Valečova. Samotný hrad se nacházel na skalnatém útesu, avšak s absencí obranného systému, jež nebyl dostavěn. V blízkosti hradu Strálku se nacházelo opevnění na Liščím Hřbetu, jež bylo pravděpodobně předsunutým opevněním Strálku, které kontrolovalo pohyb na cestě ke hradu. Poslední hrad z tohoto období je Rabštejn, jež vznikl jakožto sídlo Hrabiše ze Švábenic, který se s největší pravděpodobností podílel na kolonizaci Rýmařovska společně s částí Šumperska. Jeho původní název mohl být Rabissenstein, tj. Hrabišův kámen, přičemž jeho nynější název byl převzat až později. Vznik původní stavby hradu se datuje k devadesátým létům 13. století, kdy se první písemná zmínka o hradu váže k roku 1318 a to v souvislosti s feudálními spory v českých zemích.⁹ Následně se stal správním centrem Rýmařovska, rabštejnského a později janovického panství. Nacházel se mezi skalními útesy nad Bedřichovem v nynější obci Oskava a měl tvar nepravidelného trojúhelníku obklopeným skalními hroty. Nejstarší část tohoto hradu byla hranolová hradní věž, která v případě útoku sloužila jako poslední útočiště obyvatelům hradu díky její strategické pozici na nejvyšší skále. Na počátku 14. století se Rabštejn společně s panstvím, které tvořilo i část Šumperska dostalo do vlastnictví pánů z Lipé, avšak později hrad dobyl olomoucký biskup Konrád, kdy byl předán do rukou Jana Lucemburského.¹⁰ Pro shrnutí tohoto období je nutno zmínit, že tyto šlechtická sídla na našem území jakožto centra moci vznikaly z iniciativy šlechty, která se chtěla uchytit na našem prostoru. Postupně z nich vznikla správní centra oblastí a také místa pro obranu oblastí v případě útoku nepřátel. Mezi řemeslníky, kteří na nich pracovali patřili kováři, tesaři, specializovaní odborníci, mečíři, plátněři, šípaři, štítaři, malíři a v prostorách hradu nechyběla ani zbrojnice. Dalším využitím hradů bylo to, že sloužily jako soudní symboly a vězení, kdy se hrad o vězně dělil s městy.¹¹

⁸ KAREL, Jiří: *Stará Ves a Žďárský Potok v dějinách Moravy*. Stará Ves: Obecní úřad ve Staré Vsi, 2010, s. 73.

⁹ HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Rýmařovska. 1. díl. (Do husitského revolučního hnutí)*. Rýmařov: Okresní výbor Svazu zaměstnanců školství v Rýmařově, 1957, s. 39.

¹⁰ KAREL, Jiří: *Stará Ves a Žďárský Potok v dějinách Moravy*. Stará Ves: Obecní úřad ve Staré Vsi, 2010, s. 74–75.

¹¹ Tamtéž, s. 75–76.

Ve 13. století rovněž na Rýmařovsku vrcholí první vlna středověkého dolování stříbrných a olověných rud společně s rýžováním zlata. Po získání Rýmařovska moravskými Přemyslovci kolem roku 1180 byly zdejší zdroje využívány pro těžbu stříbra, jež sloužilo jako surovina pro stříbrné denáry, které byly olomouckými údělnými knížaty raženy po roce 1050 v Hané. Ražba mincí vyžadovala bohaté přírodní zdroje, kdy se stopy těžby stříbra nacházely v 11.–12. století ve Sněžných horách, které leží v prostoru hankštejnských dolů mezi nynějším Žďárským Potokem, Starou a Novou Vsí. Nacházely se zde šachtice datované do 11.–13. století, ve kterých se do roku 1300 vytěžilo 15–20 tun ryzího stříbra. Ve 12. století můžeme pozorovat skupiny bezzemků, jež se usazovali proti proudu vodních toků, a to do vyšších a méně úrodných území. Dostali se až do části Rýmařovska, kde vznikl lesní újezd, který společně s obsazeným územím byl ovládán dřevěnou přemyslovskou pevnůstkou, nacházející se na pahorku rýmařovského Hrádku, kterou ovládal moravský markrabě. V období mezi lety 1220–1250 tyto nové obyvatele postihla „zlatá horečka“, jež byla doložena privilegiem markraběte Přemysla z roku 1234, které dovolovalo těžit drahé kovy od „českých hranic po řeku moravici“.¹² Rýmařovské doly tvořily jeden celek, který však byl v tomto období rozdělen na základě jejich příslušnosti k panství sovineckému nebo janovickému. V těchto dolech se těžil zlatonosný křemen, stříbrnosný galenit a další nerosty. Mezi ostatní barevné kovy zde můžeme zařadit zinek, olovo a měď a železné rudy zastupoval hematizovaný magnetit-martit společně s dalšími minerály. Veškeré tyto doly nacházející se v Království zemí Koruny české patřily panovníkovi, který ač se těžbou z velké většiny přímo nezabýval, propůjčoval právo na využívání ložisek těžařům za královskou urburu, jež tvořila každý 10. díl získaného kovu. Celkové náklady na těžbu nebyly malé, tudíž těžařům panovník odpouštěl urburu i po dobu několika let.¹³

2.4. Období krize v pozdním středověku

Na počátku 14. století byl olomouckým biskupem Konrádem dobyt Rabštejn společně se Strálkem, který jako nedokončený ještě zčásti zničil pravděpodobně i s Rýmařovem včetně jeho městského hradu. Následně se Rýmařov začal rozvíjet, a to vznikem kamenného opevnění společně s vytvořením příkopů. Z tohoto období rovněž pochází první písemná zmínka o existenci města, a to pravděpodobně z roku 1333. Rýmařovsko bylo v této době proslulé svými nalezišti zlata a stříbra, avšak nesmíme opomenout zpracování železa, kdy první písemné

---

¹² ČERMÁK, František – KAREL, Jiří – MAREK, Miloslav: *O geologii a dolování na Rýmařovsku*. Rýmařov: Rýmařovsko, 2015, s. 68–69.

¹³ Tamtéž, s. 70.

zprávy o jeho dolování pochází z roku 1310, avšak s jistotou se zde těžilo dříve než zlato a stříbro. Železná ruda z Rýmařovska se stala významným předmětem obchodu jakožto polotovary nebo hotové výrobky.¹⁴ V tomto období rovněž vzniká nejmladší hrad Rýmařovska, a to Sovinec, jež byl vystavěn biskupskými many a držiteli huzovského léna, kterým se říkalo „páni ze Sovince“. Konkrétně se jednalo o Markvarta, Voka, Pavla a bratry z Huzové, kteří se podíleli na dobývání Rabštejna po boku biskupa. Postupně se vyprostili z manské služby a vystavěli hrad Sovinec, nacházející se nad údolím jižního svahu Nízkého Jeseníku. Jeho výstavba se datuje mezi 10. srpna 1329 a 18. července 1332, kdy je v pramenech zachycen zakladatel Pavel jakožto Pavel ze Sovince.¹⁵

Spory o dědictví po moravském markraběti Janu Jindřichovi mezi jeho syny ve 14. století vedly k občanským válkám v letech 1381–1402, které zapříčinily dluhy, tudíž bylo potřeba získat peníze skrze zástavu statků. Tomuto osudu neuniklo ani rabštejnské panství, jež bylo v zástavě od roku 1398 až do druhé poloviny 16. století. Město Rýmařov společně s městským hradem a Rabštejnem bylo dobyto v roce 1405 moravským pánem Petrem Plumlovským se svými syny. Rýmařov byl zpustošen a dlouhá léta trvalo, než byl zcela obnoven. Tomu napomohly dvě listiny z roku 1406, které vydal moravský markrabě Jošt. Městu byly první listinou odpuštěny daně na čtyři roky, což zapříčinilo posílení samosprávy a v druhé listině Rýmařovu rozšířil práva, díky kterým mohl využívat stejných privilegií jako moravská města Brno a Olomouc.¹⁶

Následující období husitských válek na základě nedostatku pramenů a zpráv není zcela zmapováno, avšak lze soudit, že se války Rýmařovska dotkly jen minimálně. Město bylo nadále katolické a došlo jen k nárůstu německého obyvatelstva.¹⁷ Rýmařovsko bylo stále součástí olomouckého kraje, kdy vzájemné vztahy prosperovaly, a to například opakovaným potvrzením rýmařovských privilegií roku 1441 olomouckými konšely. Druhá polovina 15. století nebyla pro Rýmařovsko klidným obdobím. Spor mezi uherským králem Matyášem Korvínem a českým králem Jiřím z Poděbrad vyústil k válce, jež zasáhla také Rýmařovsko. Počátkem bylo roku 1474 shromáždění vojska Matyáše Korvína u Olomouce, jež mělo táhnout na Nísko, a to

---

¹⁴ KAREL, Jiří: *Stará Ves a Žďárský Potok v dějinách Moravy*. Stará Ves: Obecní úřad ve Staré Vsi, 2010, s. 79–80.

¹⁵ HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Rýmařovska. 1. díl. (Do husitského revolučního hnutí)*. Rýmařov: Okresní výbor Svazu zaměstnanců školství v Rýmařově, 1957, s. 24–36.

¹⁶ KAREL, Jiří: *Příběh lesů a lidí Rýmařovska: Dějiny lesů a jejich užívání*. Rýmařov, 2008, s. 27.

¹⁷ HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Rýmařovska. 2. díl. (Od počátků husitského revolučního hnutí do poloviny 16. století)*. Rýmařov: Okresní výbor Svazu zaměstnanců školství v Rýmařově, 1958, s. 4–6.

přes Šternbersko, Bruntálsko a Rýmařovsko.¹⁸ Výsledkem bylo vyhlazení vesnic i městeček, neschopnost těžby v dolech a úbytek obyvatelstva. Zničené doly byly obnoveny do čtyř let, avšak zničené vesnice i městečka se podařilo obnovit pouze zčásti, a to až po několika desítkách let.¹⁹

3. Janovické panství

3.1. Založení panství a období Hoffmanů z Grünbüchlu

Počátek 16. století byl obdobím rozvoje, kdy Rýmařovsko bohatlo a přitahovalo bohaté podnikatele společně s novou pracovní silou, jež se specializovala převážně na těžbu rud. Nově přichozí obyvatelstvo bylo habsburského, ale i německého původu a v blízkosti města Rýmařova založilo královské Horní Město, kde byly bohaté naleziště rud. Mezi lety 1520–1530 byla založena Petrem ze Žerotína v Janovicích tvrz, nacházející se v blízkosti Rýmařova na pahorku obtékaném Podolským potokem, a to na místě budoucího janovického zámku. Rovněž v této době vymřel Sovinecký rod pánů ze Sovince a rabštejnské panství střídalo zástavní majitele, což vedlo ke krátkodobému spojení Vavřincem Ederem ze Štiavnice obou panství do jednoho celku. Roku 1583 bylo rabštejnské panství společně s žerotínskou tvrzí zakoupeno Ferdinandem Hoffmanem z Grünbüchlu do dědičného držení. Původní tvrz v byla přestavěna na správní centrum rabštejnského panství a rovněž se stala centrem rodového majetku Hoffmanů z Grünbüchlu. Nově postavené janovické panství tak nahradilo funkci Rabštejna, jež byl stále obsazen vrchností, avšak využíván pouze při honech zvěře. Ferdinand Hoffmann z Grünbüchlu do janovického zámku nechal převézt svou bohatou knihovnu, jež skýtala nad 10 000 svazků, což jí činilo největší ve střední Evropě. Rovněž na janovickém panství podporoval školství, kdy nechal v Rýmařově postavit první stabilní městskou školu a prosazoval luteránskou víru.²⁰ Ferdinand také pečoval o místní lesy, kdy se snažil zachovat rozlohu i kvalitu lesů společně s jejich ochranou a společně se svým synem a následovníkem Ondřejem zavedl na panství vysoké pece, které napomohly rozvoji hutnického průmyslu. V lesích se nacházela i četná zvěř často sloužící jako zábava pro účel honitby.²¹

---

¹⁸ KAREL, Jiří: *Příběh lesů a lidí Rýmařovska: Dějiny lesů a jejich užívání*. Rýmařov, 2008, s. 28.

¹⁹ ČERMÁK, František – KAREL, Jiří – MAREK, Miloslav: *O geologii a dolování na Rýmařovsku*. Rýmařov: Rýmařovsko, 2015, s. 72.

²⁰ KAREL, Jiří: *Příběh lesů a lidí Rýmařovska: Dějiny lesů a jejich užívání*. Rýmařov, 2008, s. 29.

²¹ KAREL, Jiří: *Stará Ves a Žďárský Potok v dějinách Moravy*. Stará Ves: Obecní úřad ve Staré Vsi, 2010, s. 116–117.

3.2. Barokní přestavba zámku a období rodu Ditrichsteinů

V letech 1656–1658 byla v areálu zámku postavena kruhová kaple a posléze byla uzavřena smlouva na barokní přestavbu zámku, jež měl na starost Alexandr Samuel Canevale, příslušník italské stavitelské rodiny. Ten zahájil práce na zámku roku 1663 a postavil k zámku zámeckou zeď a nové budovy k zámeckému pivovaru. Po vymření rodu Grünbüchlů po meči roku 1664 se janovického panství ujala Marie Alžběta, jejíž manželem byl Filip Sigmund z Ditrichsteinu. Panství však nedostávalo potřebnou péči z důvodu častých cest Marie Arnoštky do Vídně. Rovněž rozsáhlá knihovna Ferdinanda Hoffmana z Grünbüchlu byla přesunuta roku 1678 do zámku v Mikulově.²² Ke zlepšení nedošlo ani za správy panství dcerou Marie Alžběty, a to Marie Arnoštky, která stejně jako její matka následovala kroky svého muže – Jana Václava hraběte z Gallasu.

3.3. Panství v držení rodu Harrachů

Výraznou změnou ve správě panství došlo roku 1721, kdy se Marie Arnoštka provdala za Tomáše Aloise Raimunda hraběte Harracha, čímž se panství dostalo do rukou rodu Harrachů.²³ Tomáš Alois Raimund Harrach byl místokrálem neapolským a diplomatem reprezentujícím habsburskou monarchii ve Španělsku. Příchod Harrachů na panství přinesl rozvoj v těžbě stříbrných i železných rud na Rýmařovsku společně s obnovou blízkých lesů. Po smrti Tomáše Harracha se panství ujímá jeho syn Ferdinand Bonaventura, jež janovické panství zdědil roku 1745 z vůle Marie Arnoštky z Ditrichsteinu, jelikož její potomci zemřeli v útlém věku. Za jeho držby se ustálil termín „*janovické panství*“ namísto „*panství rabštejnské*“, avšak v oficiálním označení se ještě po nějakou dobu užívalo názvu „*dědičné panství Janovice lépe Rabštejn*“.²⁴ V první polovině 18. století vypukla válka o rakouské dědictví, jež Rýmařovsko a janovické panství nezasáhla přímo, avšak došlo zde k přesunu vojsk a panství bylo nuceno od roku 1740 poskytovat císařskému vojsku zásoby.²⁵ To vedlo k ekonomickému úpadku, avšak Ferdinand Bonaventura se pokoušel o jeho obnovení. Například janovické železářství dosáhlo 30% veškeré potřeby železa celé Moravy během jeho působení. Rovněž zde byly první pokusy o modernizaci lesního hospodářství, jako například první pokusy o mechanizaci lesní těžby.²⁶

---

²² KAREL, Jiří: *Zámek Janovice u Rýmařova*. In: *Střední Morava: vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria 15, č. 28/2009, s. 6–7.

²³ KAREL, Jiří: *Příběh lesů a lidí Rýmařovska: Dějiny lesů a jejich užívání*. Rýmařov, 2008, s. 31.

²⁴ KAREL, Jiří: *Stará Ves a Žďárský Potok v dějinách Moravy*. Stará Ves: Obecní úřad ve Staré Vsi, 2010, s. 165.

²⁵ Tamtéž, s. 166–167.

²⁶ KAREL, Jiří: *Příběh lesů a lidí Rýmařovska: Dějiny lesů a jejich užívání*. Rýmařov, 2008, s. 170–171.

3.3.1. Ferdinand Bonaventura Harrach

Ferdinand Bonaventura Harrach rovněž podporoval zemědělství, chov dobytka a lesnictví. Kromě již zmíněného lnu se na janovickém panství pěstovalo žito. Dobytek se pásal na neohrazených prostorech na jihovýchodních svazích Hrubého Jeseníku, a to tím způsobem, že na jaře byl dobytek vyhnán na pastvu a na podzim se shromažďoval do chlévů. Převážnou většinu stromů v lesech janovického panství tvořily jedle, smrky a buky. Ferdinand Bonaventura Harrach po celý svůj život usiloval o revitalizaci lesů, tudíž se pokoušel omezit plýtvání dřeva, jež nahrazoval vhodnějšími a trvanlivějšími materiály jako cihlami nebo sušenými vepřovicemi. Za zmínku stojí i fakt, že jako první ve státě se pokoušel o výrobu cementu, a to ve speciální klenuté peci opatřené ocelovými deskami, která byla vytápěna uhelným prachem. Ničením lesů se snažil předejít i tím, že se pokoušel nalézt na panství ložiska uhlí namísto pálení dřevěného uhlí v lesech, které vykazovalo značné riziko. Zasloužil se i o užívání ruční pily ke kácení stromů namísto sekery, která drtí dřevo při práci na nepoužitelné třísky. Je znám také založením kožařské manufaktury v Janovicích pro výrobu usně a juchty, která byla v českých zemích luxusním zbožím. Své prostředky vkládal i do málo prosperujícího železářství, a to modernizací železnorudných dolů, hamrů a sléváren. Bohužel s postupným úbytkem rud a drahých kovů v dolech bylo dolování stále méně výdělečným, až bylo roku 1773 zcela zastaveno.²⁷

3.3.2. Přestavby vedoucí k nynější podobě zámku

I přes skutečnost, že zámek nebyl hlavním sídlem rodu se z iniciativy Aloise Harracha, otce Ferdinanda Bonaventury Harracha jednalo o úpravě janovického zámku. Jednání vyústily roku 1740 v uzavření smlouvy s Gottfriedem Weisserem, který brzy započal s pracemi. Konkrétní roky přestavby nejsou zcela jasné, a to z důvodu chybějících plánů projektu. Jsou zde domněnky, že přestavba probíhala v letech 1763–1765, avšak spíše se přiklání ke čtyřicátým až padesátým létům 18. století.²⁸

Výsledkem Weisserova projektu byla přestavba půdorysu zámku do nynější podoby. Učinil tak postavením křídla ve tvaru písmene L, které se nacházelo na severovýchodní a severozápadní části objektu. Součástí nově postaveného křídla byly dvě věže válcového tvaru, jež nesly erbovní znaky rodu Harrachů. Weisserovo dílo se neseťkalo s kladnými ohlasy u

²⁷ KAREL, Jiří: *Stará Ves a Žďárský Potok v dějinách Moravy*. Stará Ves: Obecní úřad ve Staré Vsi, 2010, s. 178–181.

²⁸ KAREL, Jiří: *Zámek Janovice u Rýmařova*. In: *Střední Morava: vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria 15, č. 28/2009, s. 7–8.

Ferdinanda Harracha, a to pravděpodobně z důvodu nesouměrnosti nového křídla, které však lze přičítat podmáčenému okolí, které by mohlo narušovat statiku stavby.²⁹

Nespokojenost z nové přestavby zámku Ferdinanda Bonaventuru Harracha vedlo roku 1760 k plánům na novou přestavbu, jež měl na starosti Isidor Ganneval, který měl nově postavené křídlo přestavět v duchu francouzského i vídeňského klasicismu.³⁰ Ganneval vypracoval tři návrhy přestavby, které roku 1763 projednával v Janovicích s Ferdinandem Harrachem. Realizátorem přestavby však byl Johann Christoph Fabich, jež působil jako janovický dvorní stavitel. Obsahem jednání byl postup přestavby a zahájení počátečních prací. Co se týče návrhů, první dva stále obsahovaly barokní prvky, avšak byly součástí klasicistního slohu. Tyto dva návrhy počítaly se stavbou vstupní rampy, která dovozovala vjezd kočárů do prvního patra budovy. Lišily se však umístěním vstupu, kdy se vstupní rampa měla nacházet buď ve dvoru zámku nebo z opačné strany, a to ze zámeckého parku. Bohužel se od zmíněných dvou návrhů upustilo a přiklonilo se ke třetímu návrhu, který byl nejjednodušší a pravděpodobně nejméně nákladný, a to z toho důvodu, že neobsahoval realizaci vstupní rampy. I přes zdánlivou jednoduchost třetího návrhu se výzdoba fasády nikterak nelišila od předchozích návrhů a jeho součástí byla stavba terasového portiku se zahradními vázami, který se měl původně nacházet na straně zámku přilehlé k zámeckému parku, avšak byl postaven na vnitřní straně budovy, a to pravděpodobně z důvodu podmáčené půdy v parku.³¹

Rovněž v roce 1763 vzniknul zámecký pivovar, který zahrnoval varnu, sladovnu, sklad beden a sudů, skladiště šrotu, sklep, a nakonec ubytovací prostory jeho zaměstnanců. Nacházel se v severozápadní části zámeckého areálu a vařil pivo jak pro vrchnost, tak pro poddané, pro něž bylo pivo nezbytným doplňkem potravy.³² Vedle prostorů pivovaru zde byly místnosti správy nejvýznamnější a největší plátenické manufaktury v habsburské monarchii, kterou Ferdinand Harrach v Janovicích založil roku 1746. Rozvoji plátenictví napomohla především tkalcovská tradice a dobré podmínky pro pěstování lnu. Zároveň lesní zdroje poskytovaly potřebné materiály jak pro výrobu, tak na potřebné zařízení. Tkalo se zde tradiční hrubší bílé plátno na košile, spodní prádlo a ložní prádlo. Později přibýlo barevné plátno na potahování slavníků nebo hrubší pracovní a věžeňský oděv společně s keprovou lněnou proužkovanou

---

²⁹ KAREL, Jiří: *Zámek Janovice u Rýmařova*. In: *Střední Morava: vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria 15, č. 28/2009, s. 8.

³⁰ KAREL, Jiří: *Stará Ves a Žďárský Potok v dějinách Moravy*. Stará Ves: Obecní úřad ve Staré Vsi, 2010, s. 175.

³¹ KAREL, Jiří: *Zámek Janovice u Rýmařova*. In: *Střední Morava: vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria 15, č. 28/2009, s. 9–10.

³² Tamtéž, s. 10.

látkou. Nechybělo ani tkaní punčoch nebo hladké plátno na povlaky. Po příchodu zkušenějších zaměstnanců a zahraničních odborníků došlo i ke tkaní damašku, ubrusů, plátěného brokátu nebo jemného batistu. Manufaktura zaměstnávala téměř 1000 zaměstnanců.³³

Součástí přestavby byla roku 1764 realizace zámeckých hodin v janovické věži, kdy se o hlášení času staraly dva široké a nízké zvony umístěné v lucerně nad hodinami nesoucí jméno Ferdinanda Bonaventury Harracha.³⁴

Konečná podoba zámku vypadala tak, že v přízemí se nacházel pivovar společně se správou plátenické manufaktury, výdejnou textilie, kuchyní a průchodem vedoucím ke kapli. První patro zámku bylo určeno především pro panstvo a jejich hosty. Jeho součástí byly ložnice majitelů a jejich dětí, přijímací pokoj, pokoj pro schůzky a návštěvy, menší sál, biliárový pokoj, velký slavnostní sál, knihovna, pohostinské pokoje a pokoje služebných. Do druhého patra zasahovala již zmíněná knihovna, jídelna a velký slavnostní sál, jehož součástí byl balkon nacházející se v druhém poschodí, jež byl určený hudebníkům. Celkově bylo druhé patro složeno z několika nízkých pokojů, které s největší pravděpodobností sloužily jako ubytovací prostory pro personál a administrativní pracovníky velkostatku. Obě patra byla s přízemím propojena několika schodišti zdobenými četnými zábradlími. Nádvoří zámku bylo dokončeno stavbou průjezdné klasicistní budovy, jež nyní odděluje zámeckou část celého komplexu. Lze tedy říci, že v té době byl zámek současně jak obydlím, tak výrobním prostorem a úřadem.³⁵

Jistých změn se zámek dočkal i v průběhu první poloviny 19. století. Tyto změny se týkaly především exteriéru zámku a jeho vnitřní prostory zůstaly z většiny stejné. V areálu zámku přibyla palírna společně s jatkami a rovněž vznikaly poslední budovy příslušející k zámku. Jednalo se o samostatnou budovu pivovaru a jednopatrovou budovu určenou pro správu velkostatku.³⁶

3.3.3. Jan Arnošt Harrach

Ferdinand Bonaventura Harrach zemřel bez mužských potomků, což ho vedlo k odkázání veškerého majetku svému synovci Arnoštu Quidovi. Ten záhy zemřel a vše připadlo jeho synovi Janu Arnoštovi. Ten navázal na dílo Ferdinanda Bonaventury Harracha a

---

³³ KAREL, Jiří: *Stará Ves a Žďárský Potok v dějinách Moravy*. Stará Ves: Obecní úřad ve Staré Vsi, 2010, s. 176–178.

³⁴ KAREL, Jiří: *Zámek Janovice u Rýmařova*. In: *Střední Morava: vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria 15, č. 28/2009, s. 10.

³⁵ Tamtéž, s. 10–11.

³⁶ Tamtéž, s. 13.

pokračoval ve správě panství. Znovu obnovil hutě a těžbu rud, která však bohužel dosáhla svého vrcholu a nadále již nedosahovala zisku. Rovněž zajistil podíly na těžbě černého ostravského uhlí, aby předešel ničení místních lesů. Bohužel jako jeho strýc Ferdinand také neměl se svou ženou potomky, tudíž předal svůj majetek synovci Františku Arnoštu Antonínovi.³⁷

3.3.4. Panství v 19. století

První polovina 19. století nebyla pro janovické panství úplně pozitivní. Negativně se její dotkly napoleonské války, a to tím způsobem, že osoby mužského pohlaví byly nuceny jít do armády. Zároveň muselo panství posílat zemědělské zásoby císařské armádě. V Rýmařově se během napoleonských válek projevila epidemie tyfu, jejíž příčinou byl nedostatek zdravotního personálu a špatné hygienické podmínky uvnitř místní nemocnice. Panství se zachovalo tak, že zdarma nemocnicím poskytlo oděv i další potřebné vybavení. Rovněž roku 1808 potkal janovické lesy požár, který ohrožoval vesnické domy. Domky byly postaveny převážně z dřevěných materiálů, což mohlo vést k velmi rychlému vznícení a následnému zničení. Naštěstí se požár podařilo včas uhasit a předejít ohromným škodám.

Průmysl však nadále prosperoval. Plátenická manufaktura zaměstnávala pracovníky ze širokého okolí a její výrobky byly proslulé po celé Evropě. Harrachovské železárny zprvu zaostávaly, a to z důvodu používání zastaralého vybavení. Postupně však bylo zřizováno vybavení nové, byly přejímány metody ze zahraničí a železárny nadále prosperovaly.³⁸

Panství zasáhly správní změny během revolučního hnutí v půli 19. století. Byla zrušena roboty a došlo k dělení státu na obce, soudní a správní okresy, kraje a země. Co se týče Rýmařovska, zůstalo nadále součástí Olomouckého kraje a zároveň se stalo centrem soudního okresu. Roku 1850 se stává sídlem berního úřadu a rovněž se stalo součástí šternberského hejtmantství.³⁹ V roce 1852 panství zasáhla reforma lesního řádu a byl vyhlášen nový lesní zákon, který vyžadoval udržení rozlohy lesů, povinnost zaměstnávání lesnických odborníků nebo udržení půdy k užítku všech obyvatel.⁴⁰

Druhá půle 19. století se nesla v duchu uvolnění společnosti z důvodu zrušení roboty. To vedlo k negativním zásahům do lesů, které byly pro Harrachy hlavním středem zájmu. Na druhou stranu byla na Rýmařovsku vybudována rozsáhlá silniční síť společně s železnicí, jež

---

³⁷ KAREL, Jiří: *Stará Ves a Žďárský Potok v dějinách Moravy*. Stará Ves: Obecní úřad ve Staré Vsi, 2010, s. 189–190.

³⁸ Tamtéž, s. 190–195.

³⁹ Tamtéž, s. 197.

⁴⁰ KAREL, Jiří: *Příběh lesů a lidí Rýmařovska: Dějiny lesů a jejich užívání*. Rýmařov, 2008, s. 202.

napomohla přesunu potřebného materiálu do podniků a továren. Bohužel Rýmařov se i přes plány pokračování do Staré Vsi, Žďárského Potoka až do Šumperka stal konečnou stanicí železnice.⁴¹

3.3.5. Karel Alfréd Harrach

Po smrti Františka Harracha roku 1884 bylo panství odkázáno do rukou jeho syna Karla Alfréda, který se oženil s Annou Lobkowiczovou. Sám Karel Alfréd byl velmi zdatný lovec a na janovickém zámku vytvořil bohatou sbírku loveckých trofejí. Rovněž se zasloužil o údržbu místních lesů nebo o výstavbu chaty, která však později naneštěstí shořela.⁴² Přiřítá se mu také přetvoření zámeckého parku v rozsáhle severské arboretum, jež v sobě skrývalo mnohé dřeviny a zvířata. O toto arboretum se staral zahradník, jehož dům byl postaven mimo zámecký areál.⁴³

3.3.6. František Maria Harrach

Byl to potomek Karla Alfréda Harracha a Anny Lobkowiczové. Narodil se dne 26.7.1870 v Traunkirchenu v Horních Rakousích. Jeho rodiče usilovali o jeho co nejlepší vzdělání a poslali jej studovat gymnázium do Vídně. Následně zde vystudoval práva a po studiu se vydal cestovat po světě. Své studium obohatil o soukromé studium lesnictví a také vstoupil do různých lesnických organizací.⁴⁴ Za své působení v četných organizacích, spolcích a klubech s charitativním zaměřením obdržel vyznamenání, a to velkokříž řádu svatého Silvestra uděleným papežem Piem XI. roku 1929 nebo titul čestného bailli velkokříže suverénního řádu Maltézských rytířů a čestného rytíře řádu Německých rytířů.⁴⁵ Janovické statky mu předal již roku 1895 jeho otec a roku 1908 zdědil po svém strýci Rudolfovi z Lobkowicz statky ve Velkém Meziříčí. Rovněž po smrti svého otce získal velkostatky v Rakousku, a to Aschach, Stauff a Seeforst.⁴⁶ Byl třikrát ženat, kdy první žena Gabriela Khevenhüler-Metschová zemřela rok po svatbě bez jakýchkoli potomků. S druhou manželkou Sarah Hohenlohe-Waldenburg-Schillingfürstovou měl dvě děti, a to dvě dcery, Josefu a Annu-Marii. Jeho poslední manželkou

---

⁴¹ KAREL, Jiří: *Příběh lesů a lidí Rýmařovska: Dějiny lesů a jejich užívání*. Rýmařov, 2008, s. 206–208.

⁴² Tamtéž, s. 267.

⁴³ KAREL, Jiří: *Zámek Janovice u Rýmařova*. In: *Střední Morava: vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria 15, č. 28/2009, s. 14.

⁴⁴ NOVOTNÝ, Gustav: *Velkostatkář a lesník JUDr. František Maria Alfréd Harrach*. In: *Západní Morava: vlastivědný sborník*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, č. 3/1999, s. 287.

⁴⁵ HODEČEK, Dalibor: *Hrabě František Harrach (26. 7. 1870-14. 5. 1937) – národohospodář, mecenáš a literát*. In: *Vlastivědný věstník moravský*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně 49, č. 4/1997, s. 365.

⁴⁶ KAREL, Jiří: *In memoriam Franciscus comes Harrach*. In: *Střední Morava: vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria 14, č.26/2008, s. 18

byla Alice Hardeggová, se kterou měl dceru Alici. Bohužel neměl žádné mužské potomky, tudíž byl posledním mužským potomkem moravských Harrachů.⁴⁷

V době získání janovického velkostatku činila jeho rozloha asi 8 917 ha, přičemž 8 175 ha byly lesy. Dále 189 ha polí bylo v držení nájemníků a asi 178 ha luk bylo ve správě samotného velkostatku. Součástí velkostatku byl parostrojní pivovar, dvě parní a jedna vodní pila, které byly ve vlastní správě, avšak železárny byly pronajaty. Na janovickém velkostatku se zasloužil o několik změn. Zasáhl do správy velkostatku a také se zasloužil o změnu hospodářského využití lesů. Investoval například do zřízení sítě lesních cest a silnic uvnitř janovických lesů nebo do přestavění janovického sídla dle svých vlastních představ.⁴⁸

Co se týče změn uvnitř zámku, nelze opomenout fakt, že společně se svým otcem byli cestovatelé a sběratelé různých cenných předmětů. Tyto předměty zdobily prostory zámku, kdy na stěnách viselo četné množství různých obrazů od významných světových umělců. Pokoje byly vybaveny luxusním nábytkem a nechyběla zde ani bohatá knihovna. Rovněž zde byly vytvořeny místnosti sloužící jako muzea, které v sobě skýtalily předměty ze zahraničních cest nebo z lovu zvěře.⁴⁹

František Harrach udržoval přátelství s následníkem rakousko-uherského trůnu Františkem Ferdinandem d'Este. Seznámili se v roce 1909 na zámku ve Velkém Meziříčí, kdy zde hostil rakouského císaře Františka Josefa I., Františka Ferdinanda d'Este a německého císaře Viléma II. Jako důkaz přátelství František Harrach poskytl 28. června 1914 Františku Ferdinandovi d'Este ke slavnostní cestě v Sarajevu svůj automobil vyrobený firmou Graf & Stift ve Vídni v roce 1911, který často parkoval v areálu janovického zámku. Bohužel na následníka trůnu byl v onom automobilu spáchán atentát, kdy byl automobil následně darován do Vídně.⁵⁰

Během první Československé republiky jej zasáhla pozemková reforma, která se dotkla všech jeho velkostatků, a to v Janovicích, Velkém Meziříčí, Aschachu, Stauffu a Seeforstu. Jejím důvodem byla již před válkou obecně přijímaná myšlenka změny pozemkové držby, jež by měla více sloužit společnosti. Tato reforma zasáhla téměř celou Evropu s výjimkou Francie,

---

⁴⁷ HODEČEK, Dalibor: *Hrabě František Harrach (26. 7. 1870-14. 5. 1937) – národohospodář, mecenáš a literát*. In: *Vlastivědný věstník moravský*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně 49, č. 4/1997, s. 367.

⁴⁸ NOVOTNÝ, Gustav: *Velkostatkář a lesník JUDr. František Maria Alfréd Harrach*. In: *Západní Morava: vlastivědný sborník*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, č. 3/1999, s. 287–288.

⁴⁹ KAREL, Jiří: *Příběh lesů a lidí Rýmařovska: Dějiny lesů a jejich užívání*. Rýmařov, 2008, s. 213.

⁵⁰ HODEČEK, Dalibor: *Hrabě František Harrach (26. 7. 1870-14. 5. 1937) – národohospodář, mecenáš a literát*. In: *Vlastivědný věstník moravský*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně 49, č. 4/1997, s. 366.

Holandsko, Belgie, Švýcarsko a Turecko. Reforma se týkala především šlechtických statků, kdy stát konfiskoval pozemky, načež je vyplácel na základě průměru cen pozemků z let 1913–1915 se srážkami do latifundijního fondu. Reforma přicházela v několika vlnách, kdy se Janovického velkostatku dotkla až druhá, kdy zde podle úředního odhadu zbylo pouze 227,74 ha všech pozemků. František Harrach si mohl ponechat všechny průmyslové podniky a Janovický zámek s arboretem.⁵¹

Již od mládí měl problémy se zrakem a během dospělosti přibyla anurie⁵² a silná cukrovka. Cukrovka pro něj byla osudnou a podlehl jí 14. května 1937. Byl pohřben o 4 dny později a nyní leží v rodinné hrobce v Netíně.⁵³ Po jeho smrti veškerý majetek zdědily jeho 3 dcery. Janovický velkostatek připadl Anně Marii, zámek a statky ve Velkém Meziříčí nejstarší dceři Josefě a rakouské statky získala nejmladší dcera Alice.⁵⁴

---

⁵¹ KAREL, Jiří: *In memoriam Franciscus comes Harrach*. In: *Střední Morava: vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria 14, č. 26/2008, s. 32–33.

⁵² Pokles denní diurézy nebo její úplné zastavení.

⁵³ KAREL, Jiří: *In memoriam Franciscus comes Harrach*. In: *Střední Morava: vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria 14, č. 26/2008, s. 35.

⁵⁴ KAREL, Jiří: *Příběh lesů a lidí Rýmařovska: Dějiny lesů a jejich užívání*. Rýmařov, 2008, s. 270.

4. Československá pozemková reforma

Na základě definice pojmu „*pozemková reforma*“ se jedná o změnu majetkových, vlastnických a užívacích práv k půdě, především zemědělské, s cílem nově tato práva upravit, a tím splnit účel sledovaný danou pozemkovou reformou.

Jejím účelem v době první republiky bylo především omezit šlechtické velkostatky, které vlastnili příslušníci cizích národů. Následně těmto velkostatkům, měla být odebrána půda, která byla společně s pozemky přidělena českým zemědělcům, maloročníkům a také těm, kteří žádnou půdu ve vlastnictví neměli. Celý proces se odehrál v letech 1919–1935. Na území nového Československa po roce 1918 vlastnila až 1/3 veškeré půdy zahraniční šlechta, a to především německého a maďarského původu. Konkrétně se jednalo o asi 2 000 velkostatkářských rodin, přičemž většinu půdy vlastnili Schwarzenbergové s 248 000 hektary a Liechtensteinové se 173 000 hektary. Kromě šlechty měla v držení rozsáhlé pozemky církve, a to především Olomoucké arcibiskupství.⁵⁵

4.1. Hospodářská situace v Československu na počátku 20. století

Ve 20. století již v českých zemích nevládl feudalismus, bylo zrušeno nevolnictví, poddanství a roboty. I přes to se pozemky a majetky hromadily v rukou jednotlivých osob, které pronajímaly půdu za rentu, která často činila značnou sumu. Na území českých zemí byly nejčastěji hospodářství o rozloze do 2 ha, což způsobovalo jejich majitelům problémy se uživit. Tyto hospodářství činily téměř polovinu všech statků a u většiny z nich se nenacházely téměř žádné stroje, které by ulehčily práci v zemědělství. Situace pro rodiny, jež pracovaly na těchto hospodářstvích nebyla lehká a nájem za půdu byl placen formou naturálií nebo samotné práce. Nízké výdělky rovněž neumožňovaly rodinám si nějaké vlastní pozemky zakoupit.

Dalším stupněm byly hospodářství o výměře 2–5 ha, které činili téměř čtvrtinu veškeré obdělávané zemědělské půdy v českých zemích. Na těchto hospodářstvích pracovala celá rodina, a to včetně dětí. Častěji se zde vyskytují zemědělské stroje, kdy je využívá více než polovina hospodářství. Jednalo se převážně o stroje poháněné člověkem, a to řezačky slámy, stroje na čištění a třídění obilí, secí stroje atd. Tyto skutečnosti činily zemědělskou výrobu vyšší, čímž se zlepšovaly výdělky.⁵⁶

---

⁵⁵ KUKLÍK, Jan: *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, s. 32.

⁵⁶ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000, s. 441–443.

Hospodářství s výměrou 5–10 ha byla rovněž rodinnými, kdy se u těch bohatších objevovaly pracovníci vyplácení mzdou. Většina z nich měla alespoň jeden stroj a téměř polovina měla zvířecí pohonnou sílu. Počet těchto hospodářství činil okolo 12 %.

U statků s výměrou 10–20 ha, které nebyly tak časté a činily pouze 8 % z celkových statků byly častěji zaměstnávání pracovníci a téměř všechna měla alespoň jeden stroj. Rovněž téměř všechna měla zvířecí pohonnou sílu.

Na hospodářstvích o výměře 20–50 ha již z většiny nepracovaly rodiny, ale hospodářství najímalo pracovní sílu, a to často z řad sezonních pracovníků. Působily zde i úředníci a hospodář, který jej řídil. Většinu práce zde vykonávali muži a byl zde nejvyšší počet zaměstnaných dětí, a to 10 % ze všech zaměstnanců. Nechyběly zde ani minimálně dva stroje a zvířecí síla.⁵⁷

Statky o výměře 50–100 ha fungovaly jako zemědělské podniky, kdy zde velkostatkář zaměstnával pracovníky a úředníky, přičemž velkostatkář na chod a fungování dohlížel. Technika zde byla téměř zcela rozvinuta a naplno využívána. Objevil se zde i pohon elektřinou, vodou nebo párou, a to včetně pohonu zvířaty. Značná část těchto statků se zabývala lesní těžbou a pěstováním plodin.

Byly zde dvě kategorie statků nad 100 ha, přičemž první byly statky o rozloze 100–200 ha a po nich statky s výměrou 200–500 ha. Statky s výměrou 100–200 ha již byly samostatným hospodářstvím, které náležely občanům, kteří podnikali v zemědělství. Velkostatky o rozloze 200–500 ha byly rovněž ve vlastnictví podnikatelů. Ty již byly zcela modernizované a nechyběla zde jak elektřina, stroje, zemědělská zvířata a vodní nebo parní pohon. Rovněž zde byli zaměstnávání dozorcí společně s úřednickým personálem, kteří na chod hospodářství dohlíželi. Nelze opomenout ani latifundia, kdy několik velkostatků vytvořilo jedno hospodářství. Často se jednalo o majetky panovníka nebo šlechtických panství.

Poslední kategorií byly církevní statky, které se dělily do dvou kategorií, a to na majetky far a jiných drobných obročí, jež činily valnou většinu církevních statků. Jejich výměra byla v průměru 10,8 ha, kdy se o statek staral farář, který mohl část pronajímat za úplatu nebo práci. Druhou kategorií byly církevní velkostatky fungující podobně jako hospodářství o výměře 200–500 ha. Největší byl v českých zemích byl majetek olomouckého arcibiskupství činící 46 515

---

⁵⁷ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2010, s. 443–446.

ha a velkostatek pražského arcibiskupa o výměře 23 850 ha. Tyto církevní velkostatky byly zcela samostatné a podnikaly v mnohých výrobních odvětvích.⁵⁸

4.2. Představy o reformě před jejím uzákoněním

Zprvu se diskutovalo o tom, jakou podobu by reforma měla mít. Každá z politických stran v Československu měla jiný názor, kdy předmětem diskuze byl konečný podíl půdy, který měl být vyvlastněn, možná náhrada za tuto půdu a její výše, komu má být půda přidělena a do kdy by reforma měla být provedena.⁵⁹ Dále zde byly názory o výměře půdy, od níž se měly velkostatky vyvlastňovat. Jednalo se o hranici buď 50 ha nebo 100 ha, přičemž byla přijata výměra 100 ha. Nebylo ani jisté, co bude provedeno s vyvlastněnými velkostatky. Na základě mnohých diskuzí byly přijaty dvě koncepce, a to přeměnění velkostatků na státní podniky s účastí zemědělských dělníků podílejících se na jejich správě a pronajímání velkostatků družstvům malovýrobcům.⁶⁰

Asi nejvýznamnější otázkou bylo poskytnutí náhrady za odebranou půdu. Strana agrární navrhovala zabránění bez náhrady pouze majetku panovnického rodu, přičemž u majetku nepřátel českého národa by měl rozhodovat soud, který by rozhodl o možné náhradě. Na druhou stranu se Strana sociální demokracie dohodla na poskytnutí náhrady za vyvlastněné velkostatky, kdy náhrada neměla být udělena pouze určitému počtu osob z významných šlechtických rodů Liechtensteinů, Clam-Martiničů a Černínů, kteří byli považováni za nepřátele národa českého. Strana československé národní demokracie navrhla vyvlastnění bez náhrady majetku panovnických rodů, Německé říše a v neposlední řadě statků, jež byly získány nynějšímu majiteli z majetku, který byl odebraný v pobělohorské době. Podobný byl názor Živnostenské strany, která nechtěla poskytnout náhradu za korunní a císařské statky společně s navržením na zřízení soudního tribunálu, jehož úkolem bylo rozhodovat o neposkytnutí náhrady za statky, které byly získány formou daru nebo zločinem v pobělohorské době. Lidová strana se na základě četných kompromisů a ústupků pokoušela o to, aby se reforma dotkla církevních majetků co nejméně, tudíž navrhovala nucený odkup velkostatků za plnou náhradu. Československá strana socialistická byla proti poskytnutí náhrady za statky a usilovala o

---

⁵⁸ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000, s. 446–451.

⁵⁹ KUKLÍK, Jan: *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, s. 33.

⁶⁰ FROLEC, Ivo: *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti, 1994, s. 35–36.

vyvlastnění soukromého vlastnictví výrobních prostředků, což bylo záminkou pro vytvoření socialistické společnosti, která by byla zbavena vykořisťování.⁶¹

Odpůrci reformy byla šlechta a velkostatkáři, na něž byla reforma nejvíce cílena. Čeští velkostatkáři stejně jako šlechta neměli podporu jak mezi obyvatelstvem, tak v politických stranách. Šlechta i velkostatkáři se sami museli snažit o to, aby reforma nebyla provedena, avšak marně. Následně se pokoušeli alespoň její následky zmírnit. Činili tak přesvědčováním, že velkostatek má značný význam pro hospodářství, a to z důvodu poskytnutí práce i péče svým zaměstnancům a dělníkům. Dle jejich názoru bude mít pozemková reforma negativní efekt na průmysl společně se zemědělstvím, jelikož zapříčiní pokles výroby a nezaměstnanost.⁶²

4.3. Přijetí zákonů o pozemkové reformě

Pozemková reforma započala přijetím záborového zákona, jež vymezoval následující postup v přijímání zákonů reformy. Bylo jím ustanoveno, že reforma bude vypracovávána postupně na základě přijímání nových zákonů a opatření.

Následoval zákon z 27. května 1919, který pojednával o výkupu dlouhodobých pachtů. Jeho náplní bylo právo na výkup pachtýři, kteří pronajímali půdu dlouhodobě od 10. října 1901. Ti mohli učinit odkoupením půdy jak od zabraných velkostatků, tak i od církevních institucí, jestliže pronajímáný pozemek nečinil rozlohou více než 8 ha. Zákon se dotkl především šlechtických a církevních velkostatků, jelikož ty získávaly pachtem většinu zisku, pro něž nemusely nijak pracovat.⁶³

V červnu roku 1919 bylo rovněž ustanoveno, kdo bude průběh pozemkové reformy řídit, a to Státní pozemkový úřad. Prezident tohoto úřadu společně se dvěma náměstkami byli jmenováni prezidentem republiky a úřad byl podřízen ministerské radě. V té době byl prezidentem úřadu jmenován místopředseda republikánské strany Viškovský, kdy se na řízení úřadu podíleli i jeho další kolegové. Úřad započal svoji činnost dne 15. října 1919 a celý průběh pozemkové reformy závisel na něm, jelikož nepodléhal žádnému z ministerstev, avšak byl zodpovědný vládě. Úřad kromě řízení celé reformy rozhodoval o výběru statků, které měly být

---

⁶¹ KUKLÍK, Jan: *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, s. 34.

⁶² Tamtéž, s. 34–35.

⁶³ Tamtéž, s. 35.

vyvlastněny. Dále rozhodoval o naložení se zkonfiskovanou půdou společně s rozdělováním půdy.⁶⁴

Dne 30. října 1919 byl vydán zákon o ochraně drobných zemědělských pachtýřů, jenž ustanovil automatické prodloužení dlouhodobých pachtů o jeden rok u těch, kterým měl vypršet roku 1920. Jeho účelem bylo zabránění vyhýbání se nucenému odprodeje půdy malým pachtýřům.⁶⁵ Jako další byl 17. července 1919 vydán zákon o obecním statku, který rozhodnul o tom, že od té doby půdy ve vlastnictví obce následně náležely všem jejím občanům, a ne pouze dřívějším obyvatelům. Tito dřívější obyvatelé byli potomci starých selských rodů, jež tyto obce ovládaly. Následoval zákon z 30. ledna 1920, a to zákon přidělový, který vznikl spojením zákonu o urychleném a vnuceném přidělení zabrané velkostatkářské půdy předpokládaným přidělcům do nájmu a zákonu o přidělu zabrané půdy a právním poměru k přidělené půdě. Jeho výsledkem bylo přidělování do soukromého vlastnictví společně s možností vytvoření tzv. zbytkových statků, čímž vláda vyhověla především zemědělskotechnickým odborníkům. Zbytkové statky byly prodávány pod záminkou vytvoření nové statkářské vrstvy republikánskou stranou.⁶⁶

4.4. Průběh pozemkové reformy

Počátek reformy byl pozemkovým úřadem dobře promyšlen. Úřad celou věc rozdělil na dvě etapy, čímž měl zajistit alespoň nějaký řád v již tak dosti komplikované situaci, které mnohé velkostatky byly nuceny čelit. První část reformy se měla odehrát rychle, přičemž vycházela ze zákonů o pachtu a pozemky se začaly přidělovat již v létě roku 1920. Jednalo se o předběžné přidělové akce, které měly uklidnit zájemce o půdu. Celkově bylo přiděleno asi 10 % pozemků z celé reformy, kdy se jednalo převážně o přiděly pro veřejné organizace, které díky novým pozemkům mohly vystavět nové kulturní prostory jako sportovní hřiště, zahrádky, tělocvičny nebo sokolovny.⁶⁷

Příděl pozemku fungoval na základě zabránění půdy Státním pozemkovým úřadem, jež následně určil osobu, které bude pozemek přidělen a rovněž stanovil jeho cenu. Celého procesu se účastnil jak úřad společně s jeho obvodovou úřadovnou, tak zájemce o půdu, přidělový

---

⁶⁴ BALCAR, Jaromír: *Pozemková reforma v období první československé republiky*, In: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. 22, č. 6/2000, s. 28–29.

⁶⁵ Pachtýř byl uživatel pachtu, čímž se rozumí půda na dobu neurčitou, za kterou pachtýř zavazuje platit pachtovné.

⁶⁶ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000, s. 458–461.

⁶⁷ Tamtéž, s. 462.

komisař a poradní sbory místní a obvodní. Půda mohla být předána také formou zkráceného řízení přidělového, kdy se zájemce o pozemek dohodl s vlastníkem, kdy následně došlo k převodu pozemku na základě smlouvy se souhlasem Státního pozemkového úřadu. Tento způsob měl původně sloužit pouze pro převod menšího rozsahu půdy, avšak byl využíván i pro přiděl zbytkových statků. Tyto zbytkové statky byly zemědělské objekty o rozloze alespoň 30 ha.⁶⁸

Následovala druhá etapa, jejím účelem bylo celou reformu uzavřít. Ta se však již v roce 1920 setkala s četnými stávkami z řad dvorů, kdy stávky dělníci chápali jako pokyn k provádění pozemkové reformy dle svého uvážení a zabírání pozemků bez ohledu na zákony. Pokračovaly až do roku 1922, kdy se rozvinuly až na stávky celých skupin okresů, kdy následně její organizátoři a účastníci byli hromadně propouštěni z práce. Demonstrace byly naštěstí potlačeny a její účastníci souzeny za útok na soukromé vlastnictví a spor s úřední osobou.⁶⁹

4.4.1. Úřady zajišťující správný průběh reformy

Z iniciativy Státního pozemkového úřadu vzniklo jedenáct obvodových úřadoven, jež svojí působností pokrývaly kraje České země, kdy v jednotlivých působistiích řešili problémy vznikající při provádění reformy. Zabývaly se zemědělským dělnictvem zabraných velkostatků, spornými problémy, stanovováním zabrané půdy a zakládání nových přidružených osad. Státní pozemkový úřad společně s úřadovkami byly následně pověřeny sestavením soupisu veškeré půdy v místě svého působistiše, která měla být předmětem reformy, kdy bylo celkem zabráno 786 velkostatků.⁷⁰

Státní fondy dohlížely na finanční průběh reformy, kdy na ně dohlížel Nejvyšší účetní úřad. Ten se zabýval kontrolou každoroční uzávěrky společně s měsíční kontrolou výkazu hotovosti všech fondů a plateb. Úřad pro své působení obdržel finance od státu, které v případě finančních přebytků měl vrátit. Fondy získávaly příjmy z přidělových cen, pachtovného a rovněž z výnosů půdy společně s úroky. Na druhou stranu fondy vydávaly náhrady bývalým vlastníkům odebrané půdy. Rovněž zde byl Fond pro zaopatření zaměstnanců velkostatků, který vyplácel náhrady za případnou ztrátu zaměstnání během přidělu velkostatku. Ten také získal finance od státu, kdy další příjmy získával z příspěvků, které odváděli velkostatkáři z každého

---

⁶⁸ KAUCKÁ, Kristýna: *"Taková tlačnice na jednom dvorečku!", aneb, První pozemková reforma na velkostatech Křivoklát, Plasy a Radnice (1918-1938)*, Praha: Národní zemědělské muzeum, s.p.o., 2018, s. 45.

⁶⁹ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000, s. 462–463.

⁷⁰ Tamtéž, s. 463–465.

hektaru své půdy. Je potřeba zmínit i Fond československých legionářů pro pozemkovou reformu, který financovala Kancelář československých legií při Ministerstvu národní obrany ČSR a poskytoval úvěr legionářům včetně jejich pozůstalých v případě, že jim byla přidělena půda. Nakonec byla zřízena Náhradová banka pro pozemkovou reformu, která se starala o pohledávky v Náhradové knize. Bohužel nebyla dotována státem a její působnost během pozemkové reformy byla spíše minimální.⁷¹

Během pozemkové reformy docházelo k častému propouštění zaměstnanců zabraných velkostatků nebo ohrožení jejich pracovní pozice. Řešením bylo buď opatření nového zaměstnání, finanční odškodnění, invalidní zaopatření nebo přidělem půdy.⁷²

4.4.2. Náhrady za zabavený majetek

O otázce náhrad za zabavený majetek pojednával náhradový zákon, který vyšel v platnost 8. 4. 1920. Jeho autorem byl JUDr. Edvard Ondruška společně s profesorem Krčmářem. Zákon určil, že bez náhrady bude převzat majetek rodu Habsbursko-Lotrinského a majetky nepřátelských států v případě, že mírové smlouvy uzavřené po 1. světové válce neurčovaly jinak. V případných mírových smlouvách mohl být ustanoven zákaz konfiskace nebo likvidace majetku, kdy se jednalo převážně o rakouské a maďarské majitele velkostatků.⁷³

Náhradu stanovil náhradový zákon, kdy cena za převzatý pozemkový majetek se rovnala ceně z průměru cen z let 1913–1915 při prodeji statků o rozloze alespoň 100 ha. Vláda následně stanovila závazné stupnice cen na základě způsobu užívání, jakosti a umístění statku. Pro vyřešení rozdílů měn bylo vládou ustanoveno, že jedna koruna měny rakousko-uherské se rovnala koruně československé, čímž byla stanovena pouze přibližná přejímací cena. Státní pozemkový úřad se rovněž podílel na ocenění statků, kdy se následně vyjádřil o výši náhrady formou soudního jednání. V případě nesouhlasu s výší náhrady bylo možné do 30 dnů podat stížnost k soudu, který jej předal Státnímu pozemkovému úřadu, jenž se v následujících dvou týdnech musel vyjádřit o případné změně výše náhrady. Dále náhradový zákon určoval pořadí osob, které měly nárok na náhradu. V případě nevyčerpání veškerého náhradového fondu byly zbylé finance použity na veřejné účely, přičemž o tom rozhodoval Státní pozemkový úřad.⁷⁴

---

⁷¹ KAUCKÁ, Kristýna: *"Taková tlačénice na jednom dvorečku!", aneb, První pozemková reforma na velkostatech Křivoklát, Plasy a Radnice (1918-1938)*, Praha: Národní zemědělské muzeum, s.p.o., 2018, s. 47–48.

⁷² Tamtéž, s. 46.

⁷³ KUKLÍK, Jan: *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011, s. 36–37.

⁷⁴ Tamtéž, s. 38–39.

4.5. Ukončení a výsledky pozemkové reformy

Pozemková reforma byla ukončena roku 1933, a to prohlášením Státního pozemkového úřadu, který byl v roce 1935 zrušen. Poslední jednání spojené s reformou však sahaly až do roku 1938. Celkově bylo zabráno 4 066 221 ha půdy, kdy 1 312 721 ha byla půda zemědělská a 2 755 649 ha půda nezemědělská. Jednalo se o 1 598 628 ha půdy v Čechách a na Moravě a ve Slezsku 787 946 ha půdy. Situace na Slovensku byla podobná, kdy se jednalo o 1 396 135 ha půdy a v Podkarpatské Rusi 238 908 ha půdy. Přiděleno bylo 1 800 782 ha půdy, což činilo 44 % veškeré zabrané půdy.⁷⁵

Podstatně lépe, než ke šlechtickým velkostatkům se pozemková reforma zachovala k církevním statkům, kdy každý církevní subjekt byl považován za samostatný. Stát převzal daleko méně církevní půdy než šlechtické, a to pouze 1,44 %. Dopady na zemědělský průmysl nebyly zcela negativní, jelikož většina podniků byla vrácena původním majitelům pod záminkou, že byly součástí specializované zemědělské výroby.⁷⁶

4.5.1. Dopady pozemkové reformy

Jednalo se o největší nucený zásah do majetkových poměrů ve státě, jehož příčinou byly sociální i národní důvody. Mezi pozitiva reformy patří zrušení monopolu velkostatku na půdu a pozemkovou rentu, čímž byla hospodářská moc velkostatku omezena. Dalším důsledkem reformy byl sociální a hospodářský vzestup Českých zemí, kdy zlepšila vrstvu statkářů a sedláků, kteří se nyní více účastnili politického života a následně usilovali o zlepšení úrovně života na vsi. Rovněž vrstva malých rolníků byla na vzestupu, jelikož se stávali více nezávislí a mohli se častěji samostatně uživit. Celkově se ze zemědělství stával soběstačný komplex, kdy byl schopen dodávat na trh již hotové výrobky.⁷⁷

Pozemková reforma zapříčinila i negativní dopady, a to zadlužování nabyvatelů nové půdy, jelikož neměli dost finančních prostředků na její jednorázové zaplacení. S následující hospodářskou krizí se nezdálo setkávali s existenčními potížemi, což negativně zasáhlo jak zemědělskou produkci, tak sociální postavení mnohých zemědělců. Dalším aspektem byla výše odstupného dělníkům z velkostatků, která stačila pouze do přijetí do nového zaměstnání. To zapříčinilo úbytek zemědělského dělnictva, kdy se jejich celkový počet v českých zemích na

---

⁷⁵ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000, s. 470–471.

⁷⁶ Tamtéž, s. 472–474.

⁷⁷ Tamtéž, s. 474–475.

asi 150 000 lidí. Dělnictvo se totiž stěhovalo do měst a prosazovalo se v průmyslovém odvětví. Nelze opomenout ani vzestup a sílící vliv republikánské politické strany v řízení státu, kdy během reformy se z ní stala největší politická strana v Československu a její agrární charakter značně ovlivnil průmyslovou stránku státu.⁷⁸

5. Pozemková reforma na janovickém velkostatku

Janovické majetky Františka Harracha činily rozlohu 8 917 ha půdy, přičemž samotný janovický velkostatek tvořil pouze 204 ha půdy. Jak již bylo zmíněno, tak pozemková reforma započala v roce 1919.⁷⁹

5.1. První kroky reformy

Zprvu se českoslovenští zemědělci bez ohledu na zákony snažili chopit situace do svých rukou, kdy založili tzv. Kolonisační odbor, který měl najímat a kupovat veškerou půdu, která pro její dosavadní majitele nebyla významná. Tím se rozuměly pozemky nezemědělského charakteru, jako například louky, pastviny, lesy a části lesa. Odbor čítal na 50 000 řádných členů a majitelé pozemků měli tomuto odboru zasílat nabídky na možný prodej.⁸⁰ Avšak v roce 1921 započala konfiskace majetku samotným Státním pozemkovým úřadem, kdy z jeho iniciativy byly janovickému velkostatku odebrány nemovitosti, a to způsobem odepsáním z moravských zemských desek. Byly zabráný nemovitosti v obcích Stará Ves, Brandzeis, Dobřečov, Bedřichov, Janušov, Janovice, Karlov, Rešov, Rýmařov a Třemešník.

5.2. Zákaz hospodářské činnosti a konfiskace majetků

Velkostatku se však reforma začala více dotýkat až v průběhu dvacátých let, kdy bylo Františku Harrachovi Státním pozemkovým úřadem v roce 1924 vypovězena hospodářská činnost na janovickém velkostatku. Rovněž mu byly zabráný určité majetky příslušící k janovickému panství, které byly zapsány v moravských zemských deskách. Konkrétně se jednalo o majetky v obcích Stará Ves, Brandzeis, Dobřečov, Bedřichov, Janovice, Janušov, Karlov, Naifunk, Rýmařov, Oskava, Rešov a Třemešek. Františku Harrachovi byla zakázána jakákoli činnost, užívání a hospodaření na těchto majetcích, a to včetně užívání budov

---

⁷⁸ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000, s. 475–477.

⁷⁹ KAREL, Jiří: *In memoriam Franciscus comes Harrach*. In: *Střední Morava: vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria 14, č. 26/2008, s. 32–33.

⁸⁰ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Velkostatek Janovice 1539–1946, kart. 712, inv. č. 4007, sig. 4/4, *Žádost kolonisačního odboru*.

k polnímu a lesnímu hospodářství nebo zemědělskému průmyslu uvnitř objektů. Veškeré vypovězené nemovitosti musely být ihned vyklizeny, a to ke dni 25. září 1925. Náhradový zákon mu v této situaci umožňoval podat stížnost, a to do 14 dnů od začátku platnosti výpovědi majetků.⁸¹

Následně Státní pozemkový úřad vyslal přidělového komisaře z pobočky v Opavě, který dne 5. prosince 1924 přijel do Janovic, kdy se jej měl ujmout úředník ze správy velkostatku a přesvědčit jej o vyklizení veškerých budov a prostorů, které byly velkostatku zabráný.⁸²

Po vydání výpovědi Státním pozemkovým úřadem a zákazem činnosti následovaly žádosti z řad obyvatel, kdy žádali o koupi pozemků převážně nezemědělského charakteru. Žádosti o koupi pozemku organizoval Státní pozemkový úřad, kdy zájemce zažádal o půdu zveřejněnou úřadem a následně obvodová úřadovna Státního pozemkového úřadu zaslala správě janovického velkostatku sdělení o žádosti odprodeje.⁸³

Státní pozemkový úřad dne 4. černa 1925 znovu Františku Maria Harrachovi vypověděl hospodaření na nemovitostech, a to v obcích Stará Ves, Janovice, Janoušov, Irmadorf, Nová Ves a Rýmařov. Některé nemovitosti byly navštíveny úředníky Státního pozemkového úřadu, kteří provedli šetření a následně sepsali hlášení. Navštívili železárny v Janovicích, které se skládaly z několika objektů, a to Ferdinandova Huť skládající se z budovy továrny sloužící k výrobě drátů a řetězů společně s domky náležící dělníkům továrny. Následovala Terezina Huť, která byla rovněž složena z tovární budovy pro výrobu spojkových rour a hlavic a obytnými domky dělníků. Dále zde byla Annina Huť, což byl komplex továrních budov sloužících k výrobě drátů, kdy součástí byly rovněž obytné dělnické domky a byty. Slévárna a továrna na stroje, která byla součástí železáren se nacházela v obci Janoušově a skládala se z komplexu továrních budov sloužících pro výrobu nýtů a šroubů. K tomuto komplexu náležela kancelářská budova, obytná budova, skladiště a obytné domky dělníků. Na závěr byla součástí železáren továrna na hřebíky v Rýmařově, která vyrábí asi 1 400 kg hřebíků denně. K ní náleží skladiště a obytná budova sloužící pro zaměstnance. Dále byl navštíven pivovar v Janovicích, který byl složen jedné budovy obsahující veškeré pivovarské zařízení, garáže, bednárny, obytnými domky zaměstnanců pivovaru, sklep a pivovarské restaurace. Rovněž byl navštíven hostinec v Rýmařově, který byl složen z hostinských místností a zahrádkou. Následoval

---

⁸¹ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Velkostatek Janovice 1539–1946, kart. 712, inv. č. 4007, sig. 4/4, *Výpověď osobám hospodařícím*.

⁸² Tamtéž, *Velkostatek Janovice. Předběžné šetření § 3a*.

⁸³ Tamtéž, *Velkostatek Janovice: žádost o odprodej pastviny*.

špitálský a činžovní dům v Rýmařově, škola v Janovicích a pošta. František Harrach měl vypovědět hospodaření na těchto nemovitostech do 6 měsíců od vydání vyhlášky, a to do dne 4. prosince 1925. Tyto majetky a nemovitosti musely být vyklizeny a předány do vlastnictví Státního pozemkového úřadu nebo osoby, která byla úřadem označena.⁸⁴

5.3. Vyjádření nesouhlasu s průběhem pozemkové reformy

V roce 1926 vydala lesní správa Františka Harracha v Janovicích spis, kterým vyjadřuje svůj názor na probíhající reformu. Potvrzuje zde téměř úplné provedení reformy na zemědělské půdě v Českých zemích, přičemž zde navrhuje postupy, které by reformu zcela uzavřely. Doporučuje zde urychlit oceňovací řízení veškeré zemědělské půdy zabrané Státním pozemkovým úřadem a zároveň urychlit rozvrhovací zařízení u zkonfiskovaného majetku, jehož cena již byla stanovena. Rovněž správa vyjadřuje svůj nesouhlas s uhrazením části ceny majetku a přírůstku na majetku, kdy velkostatkář František Harrach je povinen platit z prošlých splátek 7% úrok z prodlení, přičemž Státní pozemkový úřad zúročí přejímací cenu pouze 4 %. Je zde upozorněno na skutečnost, kdy s pomalým určením roku k rozvrhovému řízení majitel velkostatku ztrácí možnost na zaplacení daně z majetku a je vázán úrokem.

Dále lesní správa v tomto spise žádá o urychlení vydání zabrané půdy, která má být propuštěna a navrácena majitelům. Již dříve jednal Státní pozemkový úřad s majiteli půdy o tom, že jim bude půda v co nejkratší době navrácena. Bohužel úřad tak neučinil a způsobil úpadek v zemědělské produkci velkostatků, kdy majitelé váhali investovat do nových pozemků s obavou jejich následného zabavení.

Dalším problémem, na který lesní správa janovického velkostatku poukazuje byla nejistá otázka patronátní a její vyřešení zákonnou cestou. Dle názoru lesní správy mohl patronát přecházet pouze jako celek, nikoliv jako jednotlivé závazky na jednu osobu a práva na osobu druhou. Dále doporučil, aby při hrazení patronátních závazků přispíval ten, kdo půdu, na kterou se závazek vztahoval vlastnil.⁸⁵

---

⁸⁴ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Velkostatek Janovice 1539–1946, kart. 712, inv. č. 4007, sig. 4/4, *Vyhláška o výpovědi nemovitostí*.

⁸⁵ Tamtéž, *Žádost lesní správy Františka Harracha v Janovicích*.

5.4. Statistika a další odepsání nemovitostí z majetku

V témže roce byla provedena na janovickém velkostatku revize elaborátu grafického znázornění lesní půdy, kterou provedl zástupce Státního pozemkového úřadu. O této revizi informoval velkostatek Svaz moravských velkostatkářů Brno zasláním oběžníku č. 175, kdy jím bylo sděleno, že účelem této revize je pouze potřebná statistika.⁸⁶ Následně byl o dva týdny později lesní správě v Janovicích zaslán dopis s dalšími pokyny. Řízení se mělo konat v kanceláři přidělového komisaře Státního pozemkového úřadu v Opavě, a to se zástupcem lesního úřadu. Jednání se odehrálo dne 9. června 1926, a to s využitím pomůcek potřebnými k přesnému zjištění polohy i výměry lesní půdy. Veškeré výdaje spojené s tímto řízením nebyly žádným způsobem nahrazeny.⁸⁷

Nelze opomenout navrhnutí oddělení a odepsání nemovitostí ve vlastnictví janovického velkostatku z Moravských zemských desek, a to v obcích Brandzeis, Janovice, Janoušov, Edrovice a Rýmařov. Tento výkon byl povolen Zemským soudem pro věci civilní v Brně, a to usnesením ze dne 15. listopadu 1926, přičemž provést toto usnesení měl okresní soud v Rýmařově. V katastru obce Brandzeis se jednalo o rybník, louku, vodovod, pastvu a příkop. Z obce Janovice byly janovickému velkostatku odepsány stavební plochy, louky, pastviny, parky, zahrady, cesty, role, potok, stáje a nádrž na vodu. U obce Janoušov šlo o odepsání stavebních ploch, skládky, role, zahrady louky a cesty. V Rýmařově se jednalo o odepsání stavebních ploch, zahrad, louky a rolí. Nakonec ve Staré vsi byly odepsány zahrady, pastvy, stavební plochy, louky, rybník, potoky, cesty, hráze a příkop. Po odepsání těchto nemovitostí měl okresní soud v Rýmařově informovat úřady v Praze, Brně i Rýmařově.⁸⁸

5.5. Půda janovického velkostatku k roku 1927

V říjnu roku 1927 pobočka Státního pozemkového úřadu v Opavě požádala janovický velkostatek o sdělení dat, která byla potřebná pro zpracování statistiky. Konkrétně se jednalo o výměru jednotlivých dvorů z jara roku 1919, přičemž měla být oddělena půda zemědělská od nezemědělské. Dále úřad potřeboval případná jména pachtýřů výše zmíněných dvorů a výměru ostatní půdy zemědělské patřící k tamnímu velkostatku, která však ve výměře uvedených dvorů nebyla uvedena. Rovněž zažádal o výměru zemědělské půdy přidělené obcím společně s nynější výměrou jednotlivých dvorů. Konkrétně musely být vyplněny údaje týkající se jména

---

⁸⁶ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Velkostatek Janovice 1539–1946, kart. 712, inv. č. 4007, sig. 4/4, *Oběžník čís. 175*

⁸⁷ Tamtéž, *Revize lesní reformy*.

⁸⁸ Tamtéž, *Knihovní návrh o oddělení a odepsání nemovitostí*.

velkostatku, jména nynějšího majitele, veškeré půdy zemědělské přihlášené k soupisu zabraného majetku, ostatní půdy nezemědělské přihlášené k soupisu zabraného majetku, polohy této půdy, jmen dvorů patřících k velkostatku a výměr půdy rozptýlené, zemědělské a rozptýlené. V témže roce byl Františku Harrachovi zaslán dotazník, v němž musel uvést výše zmíněné skutečnosti týkající se janovického velkostatku.⁸⁹

5.5.1. Zemědělská a nezemědělská půda

Jsou zde uvedeny informace o výměře velkostatku přihlášené k soupisu, kdy zemědělská půda činila 345 ha a nezemědělská půda činila 8 572 ha. Rovněž je zde uvedena zabraná půda, která se dělila do několika kategorií. První kategorií byla půda z prodeje dlouhodobých pachtů, která činila 14 ha půdy zemědělské a 3 ha půdy jiné. Dále zde byla půda, která se zmenšila přidělem v akci „R“, kdy 4 ha byly zemědělské a 7 ha byly nezemědělské. Půda zabraná odprodejem činila 7 ha půdy zemědělské a 26 ha půdy jiné. Celkově 24 ha zemědělské půdy bylo zmenšeno vyloučením, včetně 10 ha půdy nezemědělské. Výsledkem tedy byl celkový úbytek 42 ha půdy zemědělské a 40 ha půdy nezemědělské. Dozvíme se zde i přehled půdy velkostatku k roku 1927, kdy původní výměra činí 8 917 ha. Z původní výměry činilo 181 ha rolí, 154 ha luk, 10 ha zahrad, 8 258 ha lesů, 1 ha rybníků, 268 ha pastvin, 9 ha půdy stavební, 13 ha půdy neplodné a 23 ha půdy jiné. Celkově 8 835 ha půdy byla stále v záboru, kdy se jednalo o 168 ha rolí, 127 ha luk, 8 ha zahrad, 8 231 ha lesů, 262 ha pastvin, 4 ha půdy stavební, 12 ha půdy neplodné a 23 ha půdy jiné. Pouze 34 ha půdy bylo dosud propuštěno, kdy se jednalo o 2 ha rolí, 19 ha luk, 8 ha zahrad, 5 ha pastvin a 5 ha půdy stavební.

5.5.2. Hospodářské jednotky náležící k velkostatku

V tomto dotazníku bylo potřeba uvést i hospodářské jednotky náležící k velkostatku, kdy se jednalo o obce Stará ves s původní výměrou 2 037 ha, kdy žádná půda zatím nebyla propuštěna, tudíž zbývalo propustit celých 2 037 ha půdy. Další jednotkou byl Brunzeil s původní výměrou 1 498, kdy v zbývá v záboru 1 498 ha. Další obcí byl Ferdinandov o původní výměře 925 ha, kdy prodejem dle dohody odpadlo 7 ha, z čehož vyplývá, že v záboru stále zůstává 918 ha půdy. Následuje Rabštejn s původní výměrou 1 311 ha, kdy veškerá půda zůstává v záboru. Obec Karlov s původní výměrou 1 256 ha rovněž zůstává v záboru společně s obcí Nová ves o původní výměře 1 088 ha. Následuje obec Janovice s původní výměrou 229 ha půdy, kdy celkem odpadlo 36 ha, přičemž 20 ha bylo prodejem dle dohody a 16 ha prodejem

---

⁸⁹ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Velkostatek Janovice 1539–1946, kart. 712, inv. č. 4007, sig. 4/4, *Statistické zjištění výsledků reformy pozemkové na půdě zemědělské.*

na žádost. To činí 192 ha půdy stále v záboru, přičemž 1 ha již byl propuštěn. U obce Rešov s původní výměrou 228 ha byla veškerá půda stále v záboru. Co se týče samotného dvoru janovického velkostatku o původní výměře 204 ha, zbývalo 180 ha půdy v záboru, přičemž 24 ha již bylo propuštěno. Zbývají už jen rozptýlené parcely ve Staré vsi o výměře 96 ha, kdy odpadlo 5 ha prodejem na žádost. Z celkových 91 ha v záboru bylo 9 ha propuštěno, tudíž v záboru zbývalo 82 ha půdy.⁹⁰

5.6. Výměry zkonfiskované půdy

V dubnu roku 1928 přidělový komisař v Zábřeze požádal janovický velkostatek o zaslání soupisů všech rybníků, návsi a jiných míst, která náležela k velkostatku, avšak sloužila veřejným účelům. Příložen měl být i stručný popis jednotlivých rybníků a návsi sloužících k veřejným účelům. Tyto seznamy měly být předloženy ke dni 10. května roku 1928.⁹¹

Dne 6. dubna 1929 zaslal přidělový komisař z města Zábřeh žádost s příloženou speciální mapou o zakreslení veškeré zemědělské půdy, a to barvou žlutou, přičemž lesní půda měla být zakreslena barvou zelenou. Následně hospodářská správa janovického velkostatku měla červeně vyšrafovat veškerou výměru, která byla velkostatkem dobrovolně odprodána nebo odstoupena v dlouholetých pachttech, byla zestátněna nebo odpadla v akci R a S.⁹² O čtyři dny později přidělový komisař zaslal další dopis s příloženou speciální mapou, jelikož nevěděl že se majetek janovického velkostatku rozprostíral v oblasti dvou až tří speciálních map, a to Šumperka, Frývaldova a Bruntálu. Komisař požádal hospodářskou správu velkostatku o zakreslení polesí Stará Ves a Nová Ves do příložené mapy Frývaldov a případnou část lesa do mapy Bruntálu, kterou však komisař nezaslal, jelikož ji nemá a navrhl použití mapy vlastněnou velkostatkem, a to s finanční náhradou.⁹³

5.7. Uvolnění půdy evidenčními listy

V témže roce obdržel velkostatek od obvodové úřadovny Státního pozemkového úřadu v Olomouci několik evidenčních listů, ve kterých bylo oznámeno uvolnění půdy ze záboru, a to formou převedením na nové nabyvatele bez poznámky záboru. Celková rozloha této zemědělské propuštěné půdy činila 3 433 m², což byla i rozloha veškeré uvolněné půdy.⁹⁴

---

⁹⁰ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Velkostatek Janovice 1539–1946, kart. 712, inv. č. 4007, sig. 4/4, *Dotazník o nemovitém majetku uvedeného velkostatku.*

⁹¹ Tamtéž, *Soupis rybníků, návsi a jiných míst, sloužících veřejným účelům.*

⁹² Tamtéž, *Velkostatek Janovice, graf. znázornění zemědělské a lesní půdy.*

⁹³ Tamtéž, *Velkostatek Janovice, grafické znázornění zemědělské a lesní půdy. Přílohy: 3.*

⁹⁴ Tamtéž, *Evidenční listy z 20. 9. 1929, 24. 10. 1929, 12. 11. 1929 a 20. 11. 1929.*

Roku 1930 bylo janovickému velkostatku evidenčními listy taktéž uvolněna půda ze záboru formou převedením na nové nabyvatele bez poznámky záboru, a to celkově 1 445 m² půdy zemědělské a 1 510 m² půdy veškeré.⁹⁵

Rovněž byla uvolněna půda ze záboru v roce 1931, a to 29 m² způsobem převedením na nové nabyvatele s poznámkou záboru. Taktéž byla uvolněna půda způsobem převedením na nové nabyvatele bez poznámky záboru, a to 2 297 m² půdy zemědělské a 3 428 m² půdy veškeré.⁹⁶

5.8. Výměry spojené s určením hranic zkonfiskovaných nemovitostí

V červenci roku 1931 byly provedeny odhadní práce na převzatých lesních nemovitostech janovického velkostatku, a to civilním inženýrem pro lesnictví.⁹⁷ Dále přídělový komisař požadoval zaslání informací týkajících se pozemkových parcel, kultur, výměr a katastrálních území, ve kterých byly přejímané pozemky a nemovitosti. Ty měly být následně Státním pozemkovým úřadem oceněny.⁹⁸ Dne 11. září tohoto roku oznámilo Ředitelství státních lesů a statků ve Frýdku, že vyšle do janovického velkostatku úředníky, kteří měli určit jednotlivé body pro mezníky za účelem konečného ustanovení oddělovacích hranic převzatých státních nemovitostí. Úředníci se na velkostatek dostavili 17. září 1931.⁹⁹ Dne 2. října 1931 vyzval Státní pozemkový úřad Františka Maria Harracha o předložení přesného seznamu osob zaměstnaných na pozemkovém majetku velkostatku Janovice. Tento seznam osob měl být sestaven dle jednotlivých hospodářských jednotek a měl obsahovat jméno, příjmení, povolání, státní příslušnost, rok narození, stav, odborné vzdělání, celkovou služební dobu a počet nezaopatřených dětí.¹⁰⁰ Následně Ředitelství státních lesů a statků ve Frýdku zaslalo dne 27. září 1931 opis protokolu, v němž se vyjadřuje k vytyčení nové hranice pozemkových parcel, které byly jen z části převzaty od velkostatku Janovice do vlastnictví československého státu pro podnik Státní lesy a statky. Nové definitivní hranice byly přesně určeny a vyznačeny dřevěnými číslovanými kolíky a půda byla oceněna.¹⁰¹ Dále Ředitelství státních lesů a statků

---

⁹⁵ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Velkostatek Janovice 1539–1946, kart. 712, inv. č. 4007, sig. 4/4, *Evidenční listy z 25. 10. 1930 a 31. 12. 1930.*

⁹⁶ Tamtéž, *Evidenční listy z 31. 1. 1931, 5. 8. 1931, 10. 9. 1931 a 5. 11. 1931.*

⁹⁷ Tamtéž, *Oznámení o provedení odhadních prací.*

⁹⁸ Tamtéž, *Velkostatek Janovice, oceňovací řízení.*

⁹⁹ Tamtéž, *Velkostatek Janovice, zřízení zabraného pozemku k určení zemědělského schválení smlouvy.*

¹⁰⁰ Tamtéž, *Řízení dle § 75. z. n.*

¹⁰¹ Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Velkostatek Janovice 1539–1946, kart. 712, inv. č. 4007, sig. 4/4, *Velkostatek Bruntál, měření služebnosti zaknihování.*

ve Frýdku dne 23. října požádalo harrachovské ředitelství lesů a statků v Janovicích o zapůjčení všech katastrálních map nemovitostí převzatých do československého státu od velkostatku Janovice v katastrálních obcích Karlov, Brandzeif a Stará Ves.¹⁰²

5.9. Výsledky pozemkové reformy na janovickém velkostatku

Výsledky první československé pozemkové reformy na janovickém velkostatku nevypadaly vůbec dobře. Z původních 8 917 ha veškerých pozemků, které spadaly pod janovický velkostatek před reformou zbylo pouze 345 ha zemědělské půdy. Janovické pozemky činily 193 ha, přičemž se jednalo o janovický velkostatek, ze kterého zůstalo 173 ha půdy v záboru a 19 ha bylo ze záboru o výměru propuštěno. Další pozemky tvořila rozptýlená půda, a to 61 ha. Nakonec lesní hospodářství činilo 91 ha půdy, kdy 57 ha bylo Františku Maria Harrachovi propuštěno ze záboru. Co se týče veškeré převedené půdy na nové nabyvatele, jednalo se celkově o pouhých 41 ha, ze kterých bylo 19 ha půdy zemědělské. Z toho bylo 5 ha zemědělské půdy převedeno na nové nabyvatele ve Staré vsi a 36 ha v Rýmařově, ze kterých 14 ha byla půda zemědělská. Dále janovickému velkostatku zůstala elektrárna a cihelna v Janoušově, železárny a hutě ve Staré Vsi, Janoušově a Rýmařově a pivovar v Janovicích. Rovněž mu zůstala i zřícenina hradu Rabštejn a zámek s parkem v Janovicích, který byl propuštěn ze záboru.¹⁰³

---

¹⁰² Tamtéž, *Velkostatek Janovice – měření služebnosti, knihovnictví*.

¹⁰³ VOŽENÍLEK, Jan: *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy: Země Česká a Moravsko-slezská*. Praha: Tiskem rolnické tiskárny v Praze – nákladem vlastním, 1930, s. 865.

6. Závěr

Cílem této práce bylo sledovat průběh první československé reformy na janovickém velkostatku. Po shodě československých politických stran na její finální podobě převzal pravomoc na vykonávání reformy Státní pozemkový úřad v Praze, a to s pomocí poboček, které se zabývaly velkostatky v jejich místě působnosti. Průběh reformy s janovickým velkostatkem zajišťoval jak Státní pozemkový úřad v Praze, tak jeho pobočka v Olomouci a Opavě. Rovněž jednání s velkostatkem zprostředkovával přídělový komisař Státního pozemkového úřadu v Zábřeze. Nelze opomenout ani Ředitelství státních lesů a statků ve Frýdku, které se zabývalo jak jednáním s velkostatkem, tak i s náležitostmi týkající se půdy a nemovitostí velkostatku.

Janovické majetky Františka Harracha před reformou činily rozlohu 8 917 ha půdy, přičemž samotný janovický velkostatek tvořil pouze 204 ha půdy. Reforma byla zahájena v roce 1919 a první snahy započal činností tzv. Kolonisačního odboru, v jehož zájmu bylo vykupování nezemědělských ploch, a to pastvin, luk, lesů nebo části lesů. Následně v roce 1921 z iniciativy Státního pozemkového úřadu v Praze započaly první konfiskace, a to formou odepsání z moravských zemských desek, kdy z janovického velkostatku byla zakázána činnost na nemovitostech, a to na nemovitostech v obcích Stará Ves, Brandzeis, Dobřečov, Bedřichov, Janušov, Janovice, Karlov, Rešov, Rýmařov a Třemešník. Nemovitosti v těchto obcích byly následně zabrány Státním pozemkovým úřadem v Praze.

V roce 1924 byla Františku Maria Harrachovi zakázána veškerá hospodářská činnost na janovickém velkostatku a byly mu zkonfiskovány další majetky, kdy se jednalo o majetky Stará Ves, Brandzeis, Dobřečov, Bedřichov, Janovice, Janušov, Karlov, Naifunk, Rýmařov, Oskava, Rešov a Třemešek. Na zkonfiskovaných majetcích v těchto obcích mu byla rovněž zakázána veškerá hospodářská činnost a jakékoli jiné užívání. Tyto nemovitosti musely být do 6 měsíců od vydání vyhlášky vyklizeny a následně předány do vlastnictví Státního pozemkového úřadu v Praze.

Konfiskace pokračovaly v roce 1925, kdy byly zabrány majetky a nemovitosti v obcích Stará Ves, Janovice, Janoušov, Irmadorf, Nová Ves a Rýmařov. Některé z těchto nemovitostí byly navštíveny úředníky ze Státního pozemkového úřadu, kteří následně sepsali hlášení týkající se podniků a výměr jejich pozemků. Úředníci navštívili komplex janovických železáren, janovickou školu, pivovar a poštu v Janovicích, špitální a činžovní dům v Rýmařově, a v závěru rýmařovský hostinec. Tyto nemovitosti rovněž musely být do 6 měsíců od vydání

vyhlášky vyklizeny a následně předány do vlastnictví Státního pozemkového úřadu v Praze, nebo osobě jím pověřené.

Roku 1926 vydala lesní správa Františka Harracha v Janovicích spis, v němž vyjadřovala svůj nesouhlas s průběhem reformy, kdy zmínila problémy a následně navrhla jejich řešení. V témže roce pokračovaly konfiskace, kdy byly zabráný majetky v obcích Brandzeis, Janovice, Janoušov, Edrovice a Rýmařov. Jednalo se převážně o půdu nezemědělského charakteru, kdy byly zabráný louky, pastviny, rybníky, staveniště, parky, zahrady apod.

V roce 1927 byl František Maria Harrach požádán Státním pozemkovým úřadem o vyplnění dotazníku, v němž měl uvést rozlohu půdy náležící k janovickému velkostatku. Musel zde specifikovat výměru půdy zemědělské a nezemědělské, zapsat případné pachtý a půdu v záboru, kdy měl zmínit i půdu ze záboru propuštěnou. Z tohoto vyplněného dotazníku se dozvíme stav veškerého majetku janovického velkostatku k roku 1927.

Závěr dvacátých let spočívá ve výměře veškeré půdy janovického velkostatku, která byla buď zkonfiskována státem, uvolněna pachtýřům nebo dobrovolně odprodána. Rovněž bylo Státním pozemkovým úřadem v Praze formou evidenčních listů uvolňována půda v záboru, kdy se jednalo o způsob převedení na nové nabyvatele bez poznámky záboru.

Rok 1930 již byl pouze obdobím výměr, a to zkonfiskovaných nemovitostí. Bylo potřeba komisaři pozemkového úřadu zaslat informace tykající se pozemkových parcel, kultur, výměr a katastrálních území, ve kterých byly přejímané pozemky a nemovitosti, přičemž byly následně oceněny. Rovněž na janovický velkostatek byli vysláni úředníci, kteří měli určit jednotlivé body pro mezníky za účelem konečného ustanovení oddělovacích hranic převzatých státních nemovitostí a následně byly vytyčeny nové hranice pozemkových parcel, které byly jen z části převzaty od velkostatku Janovice do vlastnictví československého státu pro podnik Státní lesy a statky. Nové definitivní hranice byly přesně určeny a vyznačeny dřevěnými číslovanými kolíky a půda byla oceněna.

Výsledkem první československé pozemkové reformy bylo zabrání téměř veškeré půdy janovického velkostatku. Z původních 8 917 ha veškerých pozemků, které spadaly pod janovický velkostatek před reformou zbylo pouze 345 ha zemědělské půdy. Převážně se jednalo janovické pozemky, přičemž část tvořily pozemky rozptýlené. Dále Františku Maria Harrachovi zůstala elektrárna a cihelna v Janoušově, železářny a hutě ve Staré Vsi, Janoušově

a Rýmařově a pivovar v Janovicích. Rovněž mu zůstala i zřícenina hradu Rabštejn a zámek s parkem v Janovicích, který byl propuštěn ze záboru.

7. Seznam pramenů a literatury

7.1. Seznam pramenů

Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc, fond Velkostatek Janovice 1539–1946.

7.2. Seznam literatury

ČERMÁK, František – KAREL, Jiří – MAREK, Miloslav: *O geologii a dolování na Rýmařovsku*. Rýmařov: Rýmařovsko, 2015.

FROLEC, Ivo: *Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994 v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 1994.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005.

HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Rýmařovska. 1. díl. (Do husitského revolučního hnutí)*. Rýmařov: Okresní výbor Svazu zaměstnanců školství v Rýmařově, 1957.

HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Rýmařovska. 2. díl. (Od počátků husitského revolučního hnutí do poloviny 16. století)*. Rýmařov: Okresní výbor Svazu zaměstnanců školství v Rýmařově, 1958.

KAREL, Jiří: *Příběh lesů a lidí Rýmařovska: Dějiny lesů a jejich užívání*. Rýmařov, 2008.

KAREL, Jiří: *Stará Ves a Žďárský Potok v dějinách Moravy*. Stará Ves: Obecní úřad ve Staré Vsi, 2010.

KAUCKÁ, Kristýna: *"Taková tlačeničky na jednom dvorečku!", aneb, První pozemková reforma na velkostatech Křivoklát, Plasy a Radnice (1918-1938)*, Praha: Národní zemědělské muzeum, s.p.o., 2018.

KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000.

KUKLÍK, Jan: *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011.

VOŽENÍLEK, Jan: *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy: Země Česká a Moravsko-slezská*. Praha: Tiskem rolnické tiskárny v Praze – nákladem vlastním, 1930.

7.3. Seznam článků

BALCAR, Jaromír: *Pozemková reforma v období první československé republiky*, In: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. 22, č. 6/2000.

HODEČEK, Dalibor: *Hrabě František Harrach (26. 7. 1870-14. 5. 1937) – národohospodář, mecenáš a literát*. In: *Vlastivědný věstník moravský*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně 49, č. 4/1997.

KAREL, Jiří: *Zámek Janovice u Rýmařova*. In: *Střední Morava: vlastivědná revue*. Olomouc: Memoria 15, č. 28/2009.

NOVOTNÝ, Gustav: *Velkostatkář a lesník JUDr. František Maria Alfréd Harrach*. In: *Západní Morava: vlastivědný sborník*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, č. 3/1999.

8. Resume

The beginning of this thesis is dealing with the history and events leading to formation of the Janovice domain. Furthermore, I will deal with the development of the Janovice estate itself and I will follow up with its ongoing owners together with the development of its main building Janovice castle. Most of all, however, I will deal with the Harrach family, especially František Maria Harrach, who owned the Janovice estate during the first Czechoslovak Republic.

Next part of this thesis will be devoted to the very first Czechoslovak land reform, when I will try to capture its enactment, development, results and its consequences for Czechoslovakia. It took part in 1919–1935 and its purpose at the time was, above all, to restrict the noble estates owned by members of foreign nations. Subsequently, the land to be taken together with the land was to be allocated to Czech farmers and to those who had no land in their possession.

In the last chapter of this thesis I will examine how the reform affected the Janovice estate. As a result of the first Czechoslovak land reform, almost all the land of the Janovice estate was seized. Of the original 8 917 hectares of all land that fell under the Janovice estate before the reform, only 345 hectares of agricultural land remained. Majority of the remained land was part of Janovice estate, while the other land was scattered. In addition, František Maria Harrach remained a power plant and brickworks in Janoušov, ironworks and smelters in Stará Ves, Janoušov and Rýmařov and a brewery in Janovice. He also retained the ruins of Rabštejn Castle and the castle with a park in Janovice, which was released from annexation.